

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ
ПРИШКІЛЬНОГО ОЗДОРОВЧОГО ТАБОРУ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, групи 632

Слипенюк Ганна-Христина Віталіївна

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Біленкова Л.М.

До захисту допущено:

на засіданні кафедри

протокол № 4/1 від 16 листопада 2021 року

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	8
1.1. Розвиток екологічної культури дітей молодшого шкільного віку як психолого-педагогічна проблема.....	8
1.2. Роль пришкільного оздоровчого табору у розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку.....	18
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	26
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПРИШКІЛЬНОГО ОЗДОРОВЧОГО ТАБОРУ.....	28
2.1. Вивчення досвіду організації виховної роботи в пришкільних оздоровчих таборах стосовно розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку.....	28
2.2. Форми і методи розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку у таборі з денним перебуванням.....	37
2.3. Методичний супровід розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору.....	46
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ.....	55
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Екологічна ситуація носить глобальний характер і зачіпає все людство. На сучасному етапі у розвитку суспільства проблематика розвитку екологічної культури набуває особливої уваги та актуальності. Головною причиною цього виступає масштабна екологічна безвідповідальність кожної окремої людини. У зв'язку з даною ситуацією необхідно посилити і більше приділяти увагу розвитку екологічної культури в практиці шкільної та позашкільної освіти, а особливо, в канікулярний відпочинковий період вже з молодшого шкільного віку в організації виховної роботи в пришкільних оздоровчих таборах.

Різнобічна, далеко не позитивна, взаємодія сучасного суспільства і навколишнього середовища поставила перед виховною системою завдання розвитку у дітей молодшого шкільного віку відповідального осмисленого ставлення до природного осередку. Педагоги (вожаті пришкільного оздоровчого табору) та батьки усвідомлюють доцільність формування у дітей молодшого шкільного віку правил поведінки в природі. І чим раніше розпочнеться робота у розвитку екологічної культури вихованців, тим ефективнішою буде її результативність. Дітям молодшого шкільного віку характерна унікальне поєднання знань та емоційних переживань, які дозволяють розкривати можливості розвитку сталих основ відповідальних та бережних взаємин з природою.

Природний світ, що нас оточує і людина – два суб'єкти, що тісно пов'язані між собою з початку існування людства. Природне навколишнє середовище було, є і буде безцінним та необхідним партнером людей в повсякденній життєдіяльності. Ми збагачуємось природними скарбами, проте усвідомлене, осмислене бережливе відношення кожної окремої людини до природи можливе лише при сформованій екологічній культурі, оволодінні екологічними компетентностями, які починають розвиватися з раннього дитинства. Саме тому, екологічна компетентність є одною з ключових здатностей Державного стандарту, що має бути сформована у шкільній та позашкільній освіті, у контексті нашого дослідження, у пришкільному

оздоровчому таборі. Адже одним із основних завдань організації виховної роботи в таборі з денним перебування виступає формування екологічної культури вихованця у літній, канікулярний, відпочинковий період, залучаючи до цікавих та різноманітних форм діяльності.

Велику та цінну творчо-педагогічну спадщину в галузі виховання дітей молодшого шкільного віку природним середовищем залишив нам український педагог В.Сухомлинський (1988). Він особливого значення приділяв впливу навколишнього середовища на морально-ціннісний розвиток вихованців, керуючись правилом: «Людина, яка любить природу, не може бути поганою» (Сухомлинський, 1988). На думку вченого, природне середовище є підґрунтям розвитку мислення дитини, емоційних почуттів, творчих здібностей. Він неодноразово переконливо вказував, що саме природне середовище не виховує, а активно впливає лише на коли дитина взаємодіє з нею. Щоб вихованці вчилися розуміти та осмислювати свій безпосередній вплив на природу, вміти відчувати красу природи, необхідно прищеплювати дітям цю рису з раннього віку дитини. К.Ушинський (2006) вказував: «а воля, а простір та природа, прекрасні околиці містечка, а ці запашні яри і палахкотить поля, а рожева весна, і золотиста осінь хіба не були нашими вихователями? Називайте мене варваром у педагогіці, але я виніс із вражень мого життя глибоке переконання, що прекрасний ландшафт має таке велике виховне значення у розвиток молодшої душі, з якою важко змагатися впливовим педагогам» (Зязюн, 2006).

Важливими аспектами сучасного стану природного середовища цікавилися такі вчені, як: В.Губарець, І.Падалко, М.Гончаренко, Ю.Бойчук. Питання формування екологічної культури та екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку порушувалася впродовж багатьох років, як вітчизняними вченими, так і зарубіжними: А.Волкова, Г.Карола, О.Листопад, Г.Пустовіт, В.Скутіна), які вказують, що екологічна кризова ситуація виявом світоглядної руйнівної свідомості та моральності людства в цілому. Об'єктами наукового дослідження виступають взаємини людини і природи у

працях І.Залеського «Екологія людини» (2009), глобальний стан збереження природи у розвідках О.Микитюка «Екологія світу» (2010), порушені проблеми бережливого ставлення до природи у наукових творах О.Злотіна «Проблеми екології» (2005) тощо. Отож, перед нами постають важливі питання взаємин сучасного підростаючого покоління та екологічної картини світу, в цілому.

Саме тому, мета розвитку екологічної культури у дітей молодшого шкільного віку полягає у вихованні нових взаємовідносин дитини з природою, а одним із способів розв'язання даного завдання перед сучасним вихованням постає розвиток екологічної культури. Якщо акцентувати увагу на вікових психічних особливостях розвитку мислення, інтелектуальних здібностей вихованців, – можна з означити, що саме початкова освіта слугує тою базою, яка створює сприятливі умови для розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку. Однією із ключових здатностей Нової української школи є – формування екологічної компетентності у майбутнього свідомого громадянина країни. Зважаючи на актуальність і значущість означеної проблематики обрано тему дипломного дослідження: **«Розвиток екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору».**

Мета дослідження – обґрунтувати організаційно-методичне забезпечення розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору.

Стосовно мети, виокремлено основні **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати процес розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку, як психолого-педагогічну проблему в науковій літературі;
2. Розкрити роль пришкільного оздоровчого табору у розвитку екологічної культури у дітей молодшого шкільного віку
3. Вивчити досвід організації виховної роботи в таборі з денним перебуванням стосовно розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку

4. Обґрунтувати організаційно-методичне забезпечення розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору.

Об'єкт дослідження – розвиток екологічної культури дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – організаційно-методичне забезпечення розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору денного перебування.

В ході дослідження означеної проблематики використано сукупність **методів дослідження:**

- **теоретичні** – аналіз інструктивно-нормативної бази та методичної літератури, наукових розвідок науковці-практиків, вивчення звітної документації таборів з денним перебуванням та звітів студентів-практикантів спеціальності «Початкова освіта» стосовно розвитку екологічної культури в організації виховної роботи в таборах з денним перебуванням, розкриття наукових підходів в означеній тематиці та шляхів організації діяльності в умовах пришкільного табору щодо розвитку екологічної культури вихованців синтез, узагальнення незалежних характеристик, порівняння та розкриття понятійно-категоріального апарату дослідження.

- **емпіричні** – вивчення, узагальнення, аналіз досвіду пришкільного оздоровчого табору стосовно розвитку екологічної культури у змісті виховної роботи, анкетування студентів практикантів, які у статусі вожатих мали можливість пройти очно практику в пришкільних оздоровчих таборах, розкриття оптимальних форм і методів, методичного супроводу для високого рівня розвитку екологічної культури у пришкільному закладі відпочинку та оздоровлення.

Теоретичне значення дипломної роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних основ розвитку екологічної культури в організації виховної роботи пришкільного оздоровчого табору, розкритті ефективних форм, методів розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в

умовах пришкільного табору, аналіз нормативно-правових документів з означеної тематики, наукових поглядів науковців, розкритті дефініцій, характеристики наукових підходів в контексті означеної проблематики.

Практичне значення полягає у можливості застосування результатів дипломної роботи майбутніми та діючими вчителями початкових класів, у статусі вожатих пришкільних оздоровчих таборів та студентами-практикантами під час проходження практики в пришкільних оздоровчих таборах на базі ЗЗСО.

Апробація теми дипломної роботи. Участь у онлайн-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії перспективи», 21-22 жовтня 2021 року, м. Кам'янець-Подільський, тема: «Розвиток екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору». Отримано сертифікат онлайн-конференції, що засвідчує участь у конференції.

Структуру дипломної роботи складає вступ, два розділи з підрозділами, висновки до кожного з розділів, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Розвиток екологічної культури дітей молодшого шкільного віку як психолого-педагогічна проблема

Впродовж останніх років істотно погіршився екологічна ситуація в довкіллі, розширилася сфера господарської діяльності людей та зменшився зона життєдіяльності тваринного та рослинного середовища. Екологічна проблема, досягнувши світового масштабу, утворює нову соціальну дійсність. Її вирішення залежить в першу чергу від рівня екологічної свідомості та культури людства. Екологічні компетентності та переконання сьогодні особливо потрібні для розвитку нового ціннісного відношення до природного середовища, формування екологічної свідомості кожної людини.

«Гадаємо, – вказував В.Сухомлинський (1977), – що «школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. Уже через це ми повинні берегти і поповнювати природні багатства, які маємо» (Сухомлинський, 1977).

За переконаннями вчених, екологічне виховання – це систематична, цілеспрямована педагогічна діяльність, орієнтована на розвиток в дітей екологічної культури. Завдання екологічного виховання полягають у сприянні накопиченню екологічних компетентностей, вихованні любові до природи, прагненні зберегти та примножувати її ресурси, розвивати уміння і навички природоохоронної діяльності в природі.

Екологічним вихованням передбачено розкриття сутнісної характеристики світу природи: навколишнього середовища проживання людини, яка має бути зацікавлена у бережливому ставленні, цілісності, природної чистоти, гармонії природного осередку. Це передбачає вміння усвідомлено осмислити екологічні явища, робити умовиводи стосовно стану природи, бережливо взаємодіяти з нею. Естетична краса природного

середовища сприяє до природоохоронній роботі, спонукає розвиток морально-ціннісних почуттів відповідальності та громадянського обов'язку щодо її збереження та примноження.

Г.Ващенко (1990) переконливо доводить «любов до природи слід виховувати з раннього дитинства. Дітей, що не вміють ще ходити треба частіше виносити на свіже повітря, щоб вони могли бачити рідне небо, дерева, квіти, різних тварин. Все це залишається в дитячій душі, осяяне почуттям радості, і покладе основи любові до рідної природи» (С. 40-44).

Педагоги та батьки свідомо ставляться до важливості навчання дітей молодшого шкільного віку правилам поведінки серед природи. Важливо чим раніше починати робота з розвитку екологічної культури дітей, адже від цього залежить її виховна результативність. Відомий педагог-практик, вчений В.Сухомлинський (1990) наполягав на особливому значенні впливу природи на естетичний та етичний розвиток дітей молодшого шкільного віку. На думку науковця, «природа лежить в основі дитячого мислення, відчуттів, творчості». Він багаторазово вказував, що «сама природа не виховує, а активно впливає тільки на взаємодію з нею. Щоб дитина навчилася розуміти природу, відчувати її красу, потрібно прищепити їй це з раннього дитинства» (Деркач, 2011).

Одним із якісних результатів широкої інформатизації суспільства є поява особливого виду сприйняття пізнавальної інформації (поверхневе читання), що зумовлене впливом аудіо та відеовізуальної інформації як легшої для сприймання, більш цікавої та доступної в Інтернет просторі. Сам процес читання набуває більш прагматичного і менш критичного характеру.

Відбувається спад зацікавленості у підростаючого покоління в читанні художньо-публіцистичної літератури, хоча її значення дуже важливе не тільки для розвитку уяви, адже саме вона сприяє повноцінному розвитку особистості, і екологічної культури зокрема, майбутнього свідомого громадянина країни. Педагоги розуміють, що успішна навчальна праця неможлива без оволодіння

належними прийомами пізнавальної роботи з підручником, книгою, що є базою для самостійного здобуття знань.

Погоджуємо погляди вчених про виховання дитини молодшого шкільного віку засобами природи і нагромадження досвіду екологічного виховання вихованців в їх діяльності в гармонії з природою (Грицина, 2011, Химинець, 20015, Федотова, 2014).

Споглядаючи ситуацію за останні десятиріччя, означимо, що руйнівний вплив людини на природне середовище збільшується, що призводить до практично не контрольованого і майже не прогнозованого стану. Як бачимо, вирішити раціонально і швидко екологічні проблеми лише на основі нормативної законодавчої бази чи з залученням економічних підходів не вдається. Сучасному суспільству потрібні культурні, виховані, свідомі, грамотні в екологічному спрямуванні люди.

Тому, так важливо розпочинати екологічне виховання з раннього віку дитини. Усвідомлене та бережливе ставлення до природного середовища потрібно формувати з дитинства у сім'ї/родині, школі, закладах позашкільної освіти (пришкільний оздоровчий табір) на основі створенням сприятливих умов активного розвитку екологічної культури та накопичення системи знань у даній галузі. За поглядами вчених, *екологічне виховання* – це цілеспрямований психолого-педагогічний процес, орієнтований на формування у дитини знань, вмінь та навичок, наукових основ природокористування, необхідних свідомих переконань і практичних дій, певного спрямування та активної життєвої позиції в охороні, збереженні і примноженні природних ресурсів.

Для розкриття поняття у «екологічна культура» використаємо загальнологічний метод розмежування терміну та з'ясуємо суть поняття «культура» і «екологія». Екологічна культура є похідною від дефініції «культура», оскільки «екологічна культура» є важливою складовою загальної культури людини, якій притаманне усвідомлення значення сучасної екологічної кризи у життєдіяльності та майбутньому онтогенезу людей. Дефініція «культура» з

латинської мови (colere, colo, cultum) перекладається як «обробляння ґрунту». Проте, з часом значення даного терміну перетворювалося і межі інтерпретації розширювалися. Минуле покоління під поняттям «культура» розуміли «вшанування богів». З часом «культуру» стали характеризувати як комплекс матеріальних і моральних орієнтирів, що накопичені людством впродовж тисячоліть (архітектура, мистецтво живопису, писемність, звичаї, обряди) (В.Хоменко, 2000, С. 23-25).

Культурні правила і норми не є закладеними генетично в людській природі, вони здобуваються продовж життєдіяльності, способами пізнавальної роботи, виховання, цілеспрямованої культурної діяльності людей. Тому, кожен окремий народ виступає неповторним екземпляром з власною своєрідною та унікальною культурою. Стосовно феномену «екологія», то на сьогоднішній момент він має велику кількість значень. В контексті нашого дослідження корисні погляди Н.Ніколенко (2002), який розкрив наступні основні тлумачення суті поняття «екологія»:

- ✓ «наука про взаємини організмів з природним довкіллям;
- ✓ наука про функціонування екосистем різних рівнів організації;
- ✓ комплексна наука про довкілля біосистем;
- ✓ синергетичні знання про взаємини об'єктів реальності з якимось одним, центральним об'єктом;
- ✓ наука про унікальний космічний статус людини як біологічного виду;
- ✓ наука про взаємовідносини біосистем з навколишнім середовищем, яке визначає просторові та часові параметри їхнього існування та розвитку» (С.44-46).

З цього приводу зазначимо, що зв'язок між поняттями «екологія» та «культура» характеризує якість взаємодії людства з природним довкіллям, який визначає рівень культури, приналежного до неї індивіда. Одним із перших дослідників питань «екологічної культури» став В.Вернадський, що вивчав проблему людського фактора в існуванні землі. Вчений вказував, що

сутність екологічної культури визначається в тому, «що люди не встигають адаптувати свою культуру відповідно до тих змін, які самі ж привносять у цей світ, і джерела цієї кризи знаходяться всередині, а не зовні людської сутності» (Пустовіт, 2004, с. 46).

За своєю характеристикою екологічна культура виступає «кодексом поведінки», яким керується людство під час екологічної життєдіяльності та власної поведінки. Даний феномен увібрав в себе вироблені шляхи самореалізації людей в природному середовищі, здобутий життєвий досвід, духовні почуття та відношення до природи, комплекс знань, правил, норм, стереотипів поведінки людей в навколишньому довкіллі, вмінь і досвіду вирішування екологічних ситуацій, здатності передбачати ймовірні негативні наслідки людської діяльності в навколишньому середовищі та шукати оптимальні способи гармонізації взаємин людства та природи (А.Толстоухов, 2001, С. 8-15).

Відповідно до вище зазначеного *екологічну культуру* характеризуємо як високий ступень засвоєння людством системи екологічних знань, природоохоронної діяльності з високим рівнем формування індивідуальної екологічної свідомості й норм поведінки, рівнем досконалої взаємодії людини з природою.

Розвиток екологічної культури в дітей молодшого шкільного віку визначається забезпеченням відновлення загубленої рівноваги та гармонізації стосунків за формулою «дитина – природа». Розвиток екологічної культури – це довготривалий, цілеспрямований, складний процес, що реалізується способами розв’язання розвивальних і пізнавальних, екологічних виховних завдань. Його показником має бути не лише оперування практичними вміннями та теоретичними знаннями, а формування емоційної, чуттєвої сфери, вміння та бажання активно зберігати, збагачувати, навколишнє середовище (К.Захмарна, 2005, С.10-13).

Розвиток екологічної культури є усвідомлення дитиною своєї приналежності до природного світу, відчуття єдності з ним, усвідомлення

необхідності взяти на себе відповідальність за здійснення самостійної діяльності в розвитку цивілізації, осмислене включення в даний процес.

Зміст виховної діяльності з дітьми молодшого шкільного віку в даному напрямі полягає у розкритті важливості та цінності природи та має забезпечувати активну діяльність вихованців, збуджувати у пізнавальний інтерес, максимальне приближення до реального життя, а пізнавальна інформація не має бути насичена відомостями, необ'ємними для належного сприймання дітьми (Хоменко, 2000). Це вказує на те, що розвиток екологічної культури повинен відбуватися з врахуванням індивідуальних, вікових, психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку. Досягнути належного ефекту розвитку екологічної культури в дітей молодшого шкільного віку можливо способом посилення сукупності виховного та розвивального впливу на особистість дитини. При чому, ефективність розвитку екологічної культури забезпечуються способом наскрізної екологізації позашкільної діяльності. Провідною тенденцією у розвитку культури в сучасних дітей молодшого шкільного віку виступає багатогранність методів, форм на основі дитиноцентричного підходу, врахування гідності кожної дитини; впровадження в виховний процес позашкільної еколого-натуралістичної діяльності в пришкільному оздоровчому таборі в тому числі відповідних сучасній реформі освіти інноваційних методів, які передбачають оновлення змісту позашкільної роботи, зростання її ролі як важливої складової початкової освіти.

Організація виховної роботи в таборі з денним перебуванням покликана формувати у дітей молодшого шкільного віку любов до природи рідного краю, залучати до природоохоронної діяльності, виховувати бережливе ставлення стосовно використання природних багатств.

У природоохоронна діяльність вихованців реалізується в різних формах: на пізнавальних заходах екологічного спрямування, на заняттях екологічних гуртків, в ході проведення екскурсій, у процесі здійснення суспільно-корисної праці, в науково-дослідницькій роботі тощо.

Природоохоронна пізнавальна діяльність у розвитку екологічної культури вихованців не здійснюється одним вожатим чи вихователем загону, це робота багатопланова.

Головними завданнями розвитку екологічної культури сучасного пришкільного оздоровчого табору, на думку Г.Пустовіт (2003) є:

- ✓ «засвоєння наукових знань про взаємозв'язок природи, суспільства і людської діяльності;
- ✓ розуміння багатогранної цінності природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема;
- ✓ оволодіння нормами правильної поведінки в природному середовищі;
- ✓ розвиток потреби спілкування з природою;
- ✓ активізація діяльності щодо охорони й поліпшення навколишнього середовища» (с.95).

Таким чином, всі форми суспільно-корисної праці в умовах пришкільного оздоровчого табору повинні носити екологічну спрямованість. Природоохоронна діяльність як важлива складова розвитку екологічної культури в таборі з денним перебуванням має відповідати меті гуманістичного виховання, сприяти усвідомленню вихованцями екологічних норм та правил поведінки у навколишньому середовищі. Тим паче, важливо, що екологічне виховання повинно бути безперервним.

У формуванні екологічної культури важлива роль у безперервності цього процесі належить пришкільному оздоровчому табору. Особливе місце у розвитку екологічної культури має зайняти еколого-натуралістичний гурток, під час занять у якому вихованці продовжують ознайомлюватися з навколишнім світом природи. У систематичних заняттях гуртка потрібно продовжувати формування цілісного уявлення дітей щодо природного та соціального середовища, формувати правильну лінію поведінки в дитячому колективі та в природі.

Доцільно на таких заняттях гуртка екологічного спрямування, за переконаннями науковців, наводити приклади і показувати на реальних прикладах, що в результаті негативного та безвідповідального ставлення до навколишнього середовища знищуються ліси на великих територіях, суттєво скорочується чисельність багатьох видів тварин, птахів та рослин, а деякі – навіть повністю знищені (Воровка, Петручень, Кучин, 2013).

Означимо, що для дітей молодшого шкільного віку найдоступнішим і найзрозумілішим є емоційно-естетичне сприймання навколишнього середовища, тому вожатому/вихователю необхідно використовувати у своїй роботі способи інтеграції емоційних почуттів вихованців у ставленні до навколишньої природи з пізнавальними завданнями стосовно її вивчення і природоохоронними практичними діями. Дуже активною формою організації виховної роботи в пришкільному оздоровчому таборі в природоохоронній діяльності є екскурсії, в ході яких у дітей формуються позитивні установки, навички активного спостереження, орієнтації у позитивних і негативних діях в навколишньому середовищі, сприйняття емоційно-естетичного спрямування та відповідальності за її збереження. Під час прогулянок та екскурсій у природу необхідно акцентувати увагу вихованців на оцінку позитивних і негативних дій людини щодо навколишнього середовища, формувати почуття до прекрасного світу природи, виховувати любов до рідного краю, розвивати навички грамотної поведінки в навколишньому середовищі.

Розвиток екологічної культури, екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку – це життєва необхідність сьогодення. Тому так важливо довести вихованцям, що найголовнішою причиною екологічної кризи у наш час є не лише технічний розвиток суспільства, а неповага та зневага стосовно законів природи, байдужість та невідповідальність людини.

Розвиток екологічної культури має ґрунтуватися на інтеграції емоційного та інтелектуального сприйняття природного середовища з природоохоронною практичною діяльністю дітей (прибирання та озеленення території табору, загону, догляд за кімнатними рослинами, очищення водойм,

плогінг тощо. Використання таких суспільно значущих справ привчають вихованців у співпраці з батьками та педагогами табору вже з молодшого шкільного віку цінувати природний світ, вносити особистий посильний внесок у збереження природи, бути творцями добрих справ у природоохоронній діяльності, а не руйнівниками чи пасивними спостерігачами.

Погоджуємо погляди литовського поета Е.Межелайтіса: «Справжню красу сприймає лише чиста, прекрасна душа. Душа дитини...». Тому так важливо, щоб дитяче сприйняття краси природи збереглося на все життя, оскільки, до чого торкнулося серце дитини, залишиться з нею на завжди, адже «всі ми родом з дитинства» (Ващенко, 1990).

А й справді пізнання природи рідного краю пробуджує у дітей вміння відчувати гармонійну красу навколишнього світу, формує глибину емоцій та почуттів, співпереживань, радості, захоплення, породжує добро в душах дітей молодшого шкільного віку. Саме життя переконує, що люди, які привчені з ранніх років розуміти мову природного осередку і по-справжньому її цінувати, уміють будувати гармонію, красу в ході будь-якої діяльності, в непередбачуваних життєвих ситуаціях, у відносинах з батьками і однолітками, у переконаннях і судженнях, у стосунках з всім навколишнім середовищем.

Перед педагогами лежить важливе завдання, на думку Г.Ткачук (1987) – «наповнити розум дитини, одухотворити її серце: навчити захоплюватися краплиною роси на троянді і красою березового гаю, солов'їною піснею і музикою квітучого саду, ніжною мелодією струмка. Тільки тоді, коли мова забарвлюватиме уяву, коли дитина по-справжньому замилується побаченим, – можна «висівати» слова, якими вона висловлюватиме почуття і враження» (с.23).

Природа мозку дітей молодшого шкільного віку потребує, щоб їхній розум формувався на основі джерел думки – включаючи наочно-образне мислення, і передусім серед природного середовища, щоб думка переключалася з наочного образу на переробку інформації про щодо цього образу. Так свої заняття В.Сухомлинський (1988) назвав мандрівками серед

чудової краси природи, як джерела мислення і розвитку мовлення. Відомий педагог радив «відкривати віконце у світ краси слова поступово, щоб не перевантажувати розум дитини і не набридати їй». Вчений вказує, що «дитина – це, образно кажучи, квітка, краса якої залежить від догляду за рослиною. Піклуватися про красу квітки необхідно задовго до початку цвітіння. Але, на жаль, зустрічаються батьки, які, даючи життя дитині, вважають свою місію завершеною, а що з цієї дитини вийде – нехай про потурбується хтось інший» (Сухомлинський, 1988).

Погоджуємо думку педагога, адже в дитинстві створюються коріння особистості. Ні однієї тої чи іншої людської риси чи якості природа не корегує – вона лише закладає, а відшліфовувати суспільству, починаючи з мікро-соціуму – сім'ї, далі – педагогам, суспільству в цілому.

Для ефективного розвитку екологічної культури важливо так виховувати дітей молодшого шкільного віку, щоб вони бачили світ добрими очима, вміли зберегти життя навколо себе. Саме в такому випадку вони, «змужніючи та прозріючи розумом і серцем, стануть справжніми людьми» – міркує В.Сухомлинський (1988).

Підсумовуючи, зазначимо, що в процесі розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку варто використовувати під час екскурсій та прогулянок спостереження за умовами життя рослин, за середовищем існування тварин, способами їх живлення, природними угрупованнями та агроценозами (парк, сквер, ліс, поле, сад). При цьому доцільно застосовувати такі методи та форми роботи, як: проведення екологічних ігор, екологічне моделювання, прогнозування, вирішення задач екологічного змісту, інтерактивні технології.

1.2. Роль пришкільного оздоровчого табору у розвитку екологічної культури у дітей молодшого шкільного віку

В організації виховної роботи пришкільного оздоровчого табору важливе місце займає напрям екологічного виховання дітей молодшого

шкільного віку, що визначається розвитком у вихованців здатності емпатійно ставитися до природи, вмінням передбачити наслідки своїх позитивних чи негативних дій, розумінням взаємозв'язку різних явищ у навколишньому середовищі. Мета екологічного виховання в таборі з денним перебуванням полягає у формуванні у дітей молодшого шкільного віку відповідального ставлення до природного середовища, що реалізується за умов розвитку їх екологічної свідомості.

Н.Кардешук (2003) вказує, що мета розвитку екологічної культури вихованців визначається формуванням системи наукових екологічних знань, поглядів, суджень та переконань, що характеризується відповідальним ставленням дітей молодшого шкільного віку до природного середовища у всіх видах життєдіяльності, формуванням екологічної свідомості. В свою чергу, В.Сергеева розкриває основну ціль розвитку екологічної культури, як «формування відповідального ставлення до навколишнього середовища, що будується на базі нового мислення» (С.80-86).

На нашу думку, в пришкільному оздоровчому таборі забезпечуються всі необхідні та сприятливі умови для розвитку екологічної культури вихованців. Оскільки, виховна значущість системи оздоровчого відпочинку в таборі з денним перебуванням полягає в тому, що вона забезпечує умови для педагогічно доцільного, повноцінного цікавого дозвілля дітей, збереження життя та зміцнення здоров'я, задоволення потреби у новизні емоційних вражень, творчої самоідентифікації, самовираження, спілкуванні й самореалізації в різнопланових формах, що вміщують працю, пізнавальну діяльність, екологічну культуру, ігрову діяльність та інші напрями дитячого самовизначення.

Екологічна культура – це, по суті, формування любові до природного осередку. Дійсно, це частина екологічного виховання, але її зміст визначається поведінкою дитини в природі, тобто проявляється в діяльнісній сфері.

Виховні впливи з метою розвитку екологічної культури почасти є не досить гуманними. В природних куточках загонових осередків в неволі

утримують тварин (морських свинок, декоративних кроликів, хом'яків), звичайно з благою метою виховувати любов до тварин та вміння турбуватися про них. Але іншою стороною медалі є те, вихованці не помічають страждань цих живих істот. Чи до прикладу, з виховною метою, у ході прогулянок чи екскурсій в літку в таборі з денним перебуванням, вихованцям пропонують збирати квіти або ловити комах (метеликів), як літнє дозвілля дітей на постійній основі (П.Утков, 2001, С.24-26). Що на нашу думку, не сприяє розвитку екологічної культури підростаючого покоління.

Основним видом організації виховної роботи в умовах пришкільного оздоровчого табору виступає дозвільна діяльність. При оптимальній організації вона може стати базою для вирішення екологічних завдань, з метою розвитку екологічної культури та в цілому, завдань розвитку здорового способу життя. Залучення вихованців до природоохоронної діяльності, що пов'язана з здійсненням стратегій «педагогіки здоров'я», реалізується у всіх напрямках організації життєдіяльності табору з денним перебуванням (загонові і табірні виховні заходи, передбачені календарним плануванням на оздоровчу зміну, додаткові знання, спортивно-оздоровчі виховні справи, співпраця з еколого-натуралістичними центрами). Отож, у результаті організації виховної роботи в умовах пришкільного оздоровчого табору, вихованці розширюють знання щодо способів здорового способу життя, набувають практичних вмінь і навичок природоохоронної діяльності та зміцнення власного здоров'я, оволодівають навиками екологічної культури.

Екологічна культура, як складова частина екологічного виховання, характеризується єдністю екологічної свідомості, екологічної поведінки, гармонійних взаємин з природою. Розвиток екологічної культури залежить від сформованості екологічних знань, суджень та переконань вихованців.

Екологічна поведінка, як складова екологічної культури, визначається окремими факторами (сукупністю етапів, конкретних поведінкових дій, вмінь і навичок) і ставлення дитини до тих чи інших вчинків, що характеризують мету і мотивацію особистості.

Сутність розвитку екологічної культури в пришкільному оздоровчому таборі характеризується формуванням: екологічної свідомості та екологічної поведінки. Таким чином, характеризуючи розвиток екологічної культури, по-перше, потрібно враховувати особливості означеного процесу, що окреслено на рисунку 1.1.

Рисунок 1.1. Особливості розвитку екологічної культури в пришкільному оздоровчому таборі.

Отже, *розвиток екологічної культури в таборі з денним перебуванням* — це цілеспрямована, систематична організація виховної діяльності, орієнтована на розвиток у вихованців екологічної свідомості; система формування комплексу якостей, рис, навиків дітей молодшого шкільного віку, що застосовує відповідальність у ставленні до природи, мотивує вихованців брати активну участь у природоохоронній роботі та сприяє засвоєнню досвіду вирішення складних екологічних ситуацій.

Одне з найважливіших завдань вожатих/вихователів трансформувати природне середовище на об'єкт моральних потреб вихованців, тобто їхніх

бажань та намірів, не корисливих, не шкідливих, при цьому, вільних дій. С.Цюрюпа (2016) зазначає, що «гуманістичним кроком від знань про природу до дбайливого ставлення є почуття любові до неї. Адже відомо, що дитина не зашкодить тому, кого любить (чи що) любить» (с.5)

Окрім задоволення потреб дитячої субкультури у взаємному спілкуванні, в реалізації спільної дитячої діяльності стосовно вікових та індивідуальних інтересів, повноцінний відпочинок у пришкільному оздоровчому таборі орієнтований на розвиток екологічної культури, як частини, здоров'язберезувальних програм формування у вихованців здорового способу життєдіяльності. Відпочинок влітку спрямовує дітей до суспільного життя, дозволяє набувати й формувати позитивний життєвий досвід екологічного спрямування, виступає способом самовираження та розвитку їх інтересів і захисту прав.

Основні функції організації виховної роботи в пришкільних оздоровчих таборах в екологічному напрямку:

- ✓ оздоровлення, розвиток екологічної культури вихованців;
- ✓ організація виховної діяльності тимчасового дитячого і педагогічно-табірного колективів;
- ✓ раціональним використанням вільного часу з користю для гармонійного розвитку та відпочинку, максимальне його використання з оздоровчою та розвивальною метою.

Оздоровчо-виховна робота пришкільного оздоровчого табору характеризується спрямованістю на розвиток і формування особистісних компетентностей в екологічному вихованні зокрема.

Організація виховної роботи з розвитку екологічної культури в виховному процесі в пришкільному оздоровчому таборі здійснюється у трьох основних напрямках:

- ✓ еколого-пізнавальна,
- ✓ пізнавально-дослідницька
- ✓ природоохоронна робота.

Дані напрями реалізуються найрізноманітнішими методами, формами, прийомами пізнавально-дослідницької життєдіяльності вихованців. Виховна діяльність у таборі з денним перебуванням в екологічному спрямуванні за своїм змістом, орієнтується на практичну роботу вихованців в природному середовищі. Заняття в гуртках, виховні справи екологічної спрямованості, забезпечують належну пізнавальну базу для розвитку в дітей молодшого шкільного віку цілісної картини світу з сукупністю та різноманітністю взаємовідносин між всіма елементами природи (О.Лобчук, 2004, С. 9-11).

Особливість виховної роботи в оздоровчому закладі з денним перебуванням полягає у засвоєнні екологічних знань у взаємозв'язку з практичними діями, пошуково-дослідницькою діяльністю, роботою на пришкільних ділянках, екологічним спрямуванням суспільно-корисної праці. Розвиток екологічної культури дітей молодшого шкільного віку тісно пов'язаний з естетичним і моральним напрямами становлення особистості вихованця. Зокрема зазначимо, що у дітей молодшого шкільного віку ставлення до природничої діяльності реалізується на рівні відчуттів, тобто, вихованці чуттєво сприймають об'єкти живої і неживої природи, ніби то «переживаючи» знання.

Естетичні відчуття збуджують емоційні прояви дитини молодшого шкільного віку, формують емпатію, орієнтують на формування гуманного ставлення до природного середовища. Тому, вагома роль з розвитку екологічної культури у пришкільному оздоровчому таборі відводиться заняттям естетичного спрямування, які визначаються розкриттям естетичної змістової природи: її дивовижної краси, неповторності та безцінності.

Отож, насичення змісту в організації виховної роботи в пришкільному оздоровчому таборі екологічним спрямуванням, використання інноваційних виховних технологій забезпечить не тільки осмислене засвоєння знань, а й розширення загальноосвітнього кругозору вихованців, сприяє розвитку в них елементарних духовно-естетичних уявлень та формування екологічного світогляду. Важливим, у контексті розвитку екологічної культури дітей

молодшого шкільного віку, є залучення їх до природоохоронної діяльності в умовах пришкільного оздоровчого табору. Кожна виховна справа, що пов'язана з примноженням природних багатств, виступає сходинкою в духовному та трудовому розвитку вихованця.

Р.Науменко (1994) стверджує, що «безпосередній контакт дітей зі світом природи позитивно впливає на виховання у школярів екологічної культури. Активна та свідома участь дітей у природоохоронній діяльності дає їм можливість опанувати глибокими знаннями, вміннями та навичками про взаємозв'язки суспільства й природи» (С. 57-58). З такою ж ціллю, необхідно здійснювати туристично-краєзнавчу діяльність. В.Танська (2006), вивчаючи українознавчі основи виховання екологічної культури, вказує, що «джерелом виникнення й розвитку екологічної культури є пізнання сутності буття народу та його ставлення до природи» (с. 55). Структуру екологічної культури означено на рисунку 1.2.

Рисунок 1.2. Компоненти екологічно культури.

На нашу думку, найбільш доцільним з розвитку екологічної культури дитини молодшого шкільного віку виявляються такі форми організації виховної роботи в таборі з денним перебуванням:

- ✓ інтегровані виховні заходи,
- ✓ заняття з культурологічним напрямом,
- ✓ інтерактивні форми роботи,
- ✓ сюжетно-рольові ігри,
- ✓ проєктна діяльність,
- ✓ пошуково-дослідницькі практикуми,
- ✓ екологічні конкурси,
- ✓ виставки творчих робіт,
- ✓ екологічні акції,
- ✓ тематичні зустрічі,
- ✓ святкування календарних та релігійних (народних) свят, з природничим спрямуванням,
- ✓ проведення благодійних заходів,
- ✓ екологічних експедиції (Деркач, 2011).

Таким чином, розвиток екологічної культури у дітей молодшого шкільного віку в пришкільному оздоровчому таборі включає екологізацію виховної роботи, морально-естетичний розвиток вихованців, природоохоронну роботу, самоосвіта, самовиховання вихованців. Форми екологічного виховання у розвитку екологічної культури органічно поєднуються в виховній діяльності табору з денним перебуванням, що забезпечує цілісне сприйняття картини світу, усвідомлену екологічну поведінку вихованців, моральна діяльність щодо об'єктів природного середовища, осмислення взаємозв'язку двох світів: людства та природи. У роботі з розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку потрібно використовувати методи та форми виховання у їх нероздільній сукупності, які мають бути пізнавальними та цікавими для вихованців, викликати у них бажання оберігати природу рідного краю та сприяти

орієнтації дітей на саморозвиток, самовиховання, самостійну реалізацію природоохоронної життєдіяльності.

Отож, роль пришкільного оздоровчого табору у розвитку екологічної культури вихованців важлива, доцільна і актуальна під час канікулярного періоду відпочинкової зміни, адже даний процес вимагає безперервності та наступності: у стимулюванні розвитку спостережливості, активізації пізнавальної допитливості і самостійності суджень та переконань, у створенні сприятливих умов для їхньої індивідуально-творчої екологічної самореалізації дітей молодшого шкільного віку.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

У першому розділі «Теоретичні основи розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку» розглядається проблема розвитку екологічної культури у дітей молодшого шкільного віку, у історико-педагогічному напрямі, для розкриття поняття «екологічна культура» використано загально-логічний спосіб розчленування дефініції та з'ясовано суть поняття «культура» і «екологія». Розкрито поняття «екологічна культура», «розвиток екологічної культури дітей молодшого шкільного віку».

Екологічне виховання дітей молодшого шкільного віку, за переконаннями вчених, характеризується розкриттям сутнісної світу природи: навколишнього середовища проживання людства, яке має бути зацікавленим у природоохоронному ставленні, цілісності, природної чистоти, гармонії природи і людини. Це визначає вміння усвідомлено осмислювати екологічні явища, робити умовиводи стосовно стану природи, бережливо взаємодіяти з нею. Естетична краса природного середовища сприяє природоохоронній роботі, спонукає розвиток морально-ціннісних почуттів відповідальності та громадянського обов'язку щодо її збереження та примноження.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що теоретичні засади розвитку екологічної культури під впливом наукових педагогічних ідей вчених В.Вернадського, О.Сухомлинського, К.Д. Ушинського, О.Микитюка Г.Пустовіт, І.Залеського М.Гончаренко), які розкривали розвиток екологічної культури на підставі наукового, системного, практико-орієнтованого підходу.

Означено роль пришкільного оздоровчого табору у розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку. Основною формою організації виховної роботи в таборі з денним перебуванням є дозвільна діяльність. При належній організації вона стає основою природоохоронної діяльності за принципом добровільності у залученні вихованців різноманітних видів роботи та реалізується у всіх напрямках організації життєдіяльності табору з денним перебуванням (загонові і табірні виховні заходи, передбачені календарним

плануванням на оздоровчу зміну, додаткові знання, спортивно-оздоровчі виховні справи, співпраця з еколого-натуралістичними центрами).

Сутність розвитку екологічної культури в пришкільному оздоровчому таборі характеризується двома складовими – формуванням екологічної свідомості та екологічної поведінки.

Отож, у результаті організації виховної роботи в умовах пришкільного оздоровчого табору, вихованці розширюють знання щодо способів здорового способу життя, набувають практичних вмінь і навичок природоохоронної діяльності та зміцнення власного здоров'я, оволодівають навиками екологічної культури.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПРИШКІЛЬНОГО ОЗДОРОВЧОГО ТАБОРУ

2.1. Вивчення досвіду організації виховної роботи в пришкільних оздоровчих таборах стосовно розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку

В межах предмету дослідження кваліфікаційної роботи нами вивчено досвід роботи пришкільного оздоровчого табору («Сонечко» Шубранецького закладу загальної середньої освіти I-III ступенів).

Пришкільний оздоровчий табір «Сонечко» організований на базі Шубранецького ЗЗСО I-III ступенів, с. Шубранець, Заставнівського району, Чернівецької області, вул. Шкільна, 11., провадив свою відпочинкову, оздоровчу діяльність згідно всіх нормативних документів за власним статутом та планом роботи пришкільного табору з денним перебуванням на зміну.

Нами в контексті теми дослідження проаналізовано зміст організації виховної роботи даного відпочинкового закладу, який вирізняється різноманітністю форм відповідно основних напрямів виховання з метою оздоровлення та відпочинку вихованців, починаючи з відкриття зміни до її завершення.

Розпочинається робота табору з Дня знайомств, збору вихованців на табірній лінійці. Організація дітей молодшого шкільного віку, ознайомлення з загальноприйнятими правилами поведінки у пришкільному оздоровчому таборі. Доцільно проводиться вступний інструктаж з техніки безпеки. Цікавою формою виступають навчальні тренування вихованців табору стосовно плану евакуації у разі виникнення небезпечної ситуації. Далі проводиться розподіл дітей по загонах, представлення вожатих кожного загону. Відповідно продовжується виховна робота в загонах з озвучення назви загону, розучування кричал та речівок. Робота над виготовленням атрибутів загонів спільно з вихованцями. Підготовка візитних карток всіх загонів пришкільного

оздоровчого табору. Проведення завершальної табірної лінійки. Повернення вихованців додому.

Офіційне відкриття табору розпочинається з другого дня, коли вже вихованці можуть представити свої загони з атрибутикою та речівками «Здрастуй, пришкільний оздоровчий табір!», під девізом зміни «Я, ти, він, вона – разом дружна ви сім'я». Цінним є налаштування на відпочинок та оздоровлення з означенням «Пришкільний оздоровчий табір – місце радості». Доцільно використано ігрову форму «Квітка наших бажань» з метою планування загонових виховних справ пришкільного оздоровчого табору. Колективною загально-табірною справою проводиться випуск стінки «Привіт, літо!» Другий тематичний день визначається організацією роботи гуртків за інтересами та представленням керівників гуртків. Повернення додому. До організації виховних справ крім вихователів/вожатих, керівників гуртків, педагога-організатор – музичний керівник.

Цікавим для аналізу в межах предмету нашого дослідження став наступний тематичний день охорони довкілля у таборі з денним перебуванням представлений під назвою «Природне середовище і людина – єдність». Розпочався традиційно зі збору дітей на загальнотабірній лінійці з означенням денного тематичного гасла. Проведені профілактичні загонові бесіди щодо правил харчування «Мандрівка у країну вітамінів», що, на нашу думку, не доцільно проводити саме в означеній тематиці дня, варто було б провести бесіду екологічного спрямування, як актуалізацію опорних знань у підготовці до екскурсії з метою розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку. Перед організацією екологічної екскурсії на тему «Зелена стежка» проведено інструктаж стосовно правил поведінки на під час екскурсії на природу. Після екскурсії проведено змагання знавців «Червоної книги». Цікавою, на наш погляд, формою в контексті теми дня є проведення гри «Екологічна стежина», що сприяє розвитку екологічної культури вихованців. Організовано конкурс дитячих малюнків на тему «Природна фантазія» присвяченого всесвітньому «Дню навколишнього середовища».

Організовано загально-табірну лінійку на завершення дня та повернення дітей додому. Відповідальними визначено директора, вожатих та музичного керівника табору з денним перебуванням.

Тематичний день приурочено «Дню захисту дітей. Організовано та проведено свято «Дитячої творчості та юних талантів», розпочато з загально-табірної лінійки, проведення загонових бесід з безпеки життєдіяльності «Вода – важлива складова життєдіяльності людини». Цікавою формою проведення вирізняється організована акція «Чарівні долоньки» у вигляді конкурсу дитячих малюнків долоньками. Колективною виховною справою проведено виготовлення плакату «Долоньки єдності» та індивідуальною формою діяльності організовано виготовлення *дитячих виробів з пластикових пляшок (сміття)*, що на нашу думку, є доцільним видом діяльності у розвитку екологічної культури вихованців. Організовано конкурсно-розважальна дозвіллева програма «Ми талановиті та творчі!». Завершальна загально-табірна лінійка, повернення дітей додому. Відповідальними визначено вожатих/вихователів, керівників гуртків, педагога-організатора та музичного керівника.

Наступний тематичний день «День Патріота» під гаслом дня «Я – майбутнє твоє, Україно». Розпочався традиційно зі збору вихованців засобом загально-табірної лінійки. Проведено *загонові бесіди на тему «Безпека природного довкілля»*. Проведено конкурс дитячих малюнків «Я люблю Україну». Загоновими виховними справами проведено ознайомлення з «Декларацією прав дітей». Організовано дитячу дискотеку «Танцюйте як я, танцюйте краще ніж я». Проведення комплексу рухливих ігор на пришкільній ділянці. Завершальна денна загально-табірна лінійка, повернення вихованців додому. Відповідальні – вожаті/вихователі, музичний керівник, керівники гуртків, педагог-організатор.

Наступний тематичний день казок, розпочався збором вихованців та загально-табірною лінійкою. Проведенням «Профілактичної бесіди: про норми поведінки людьми, які незнайомі». Проведено виховного заходу з у

формі конкурсу на краще театралізації казки «Свято казки». Проведення вікторини «Яка це казка?» Організовано проведення рухливих ігор на території табору. Завершальна загально-табірна лінійка, повернення вихованців додому. Відповідальні педагог-організатор, керівники гуртків, вожаті/вихователі, музичний керівник.

Народознавчим змістом характеризується наступний тематичний день «День українського вінка» пі гаслом «Основне не перемога, основне – участь!». Організацію виховної роботи табору розпочато зі збору вихованців на загально-табірній лінійці, проведено загонові бесіди з безпеки життєдіяльності «Правила поведінки на воді». Цікавим видом роботи відповідно тематики вирізняється проведення міні-презентація дітей на найкращий український віночок. Продовжено роботу конкурсно-розважальною програмою – флешмобом. Запропоновано проведення активного відпочинку дітей (рухливі ігри). Завершальна лінійка дня, повернення дітей додому. Відповідальні: педагог-організатор, музичний керівник, вожаті/вихователі, керівники гуртків за інтересами.

Доцільною, на нашу думку, є організація роботи «Табір безпеки», як наступний тематичний день відпочинку та оздоровлення дітей. Традиційно розпочато з збору дітей на табірній лінійці. Проведено загонові бесіди з безпеки життя та здоров'я «Пожежна безпека в руках кожного». У рамках тематики даного дня організовано виховний захід «Хай вогонь в душі палає, а пожеж хай не буває». Реалізовано проведення інтелектуального марафону «Розумники й розумниці». Вільний час вирізняється організацією рухливих ігор на подвір'ї табору. Завершено день загально-табірною лінійкою та розпуском вихованців додому. Відповідальні – вожаті/вихователі, педагог-організатор, керівники гуртків за інтересами, музичний керівник.

Оздоровчий напрям організації виховної роботи реалізовано тематикою наступного дня (День здоров'я) відпочинку дітей молодшого шкільного віку під гаслом «Спорт єднає нас». Табір традиційно розпочав роботу зі збору дітей – загально-табірної лінійки. Організовано загонові бесіди

вожатими з правил безпеки життя та здоров'я «Поведінка на спортивному майданчику». Проведено зустріч з медичними працівниками на тему «Сонячний і тепловий удар. Правила надання першої медичної допомоги». Продовжено рухливою діяльністю «Малими Олімпійськими іграми». Доцільною формою є проведення конкурсу дитячих малюнків-колажів «Я підтримую здоровий спосіб життя». Організовано комплекс рухливих ігор на свіжому повітрі. Завершено загально-табірною лінійкою та розпуском дітей додому (педагог-організатор, вожаті/вихователі, керівники гуртків за інтересами, музичний керівник, медичні працівники).

Доцільно, відповідно розвитку екологічної культури, організований наступний день «День туризму» під гаслом «Чудеса навколо нас! Помітьте їх!». Розпочато зі збору дітей на загально-табірній лінійці. Продовжено загоновими бесідами безпеки життя і здоров'я на тему «Правила поведінки у поході». Організовано туристську мандрівку «*Турист завжди стежку знайде!*» з елементами практичного заняття «Орієнтування на місцевості». Проведено спортивно-розважальний виховний захід «Туристичними дорогами». Завершено загально-табірною лінійкою. Поверненням вихованців додому. Відповідальні: директор, керівники гуртків, вожаті/вихователі, музичний керівник.

Етичний напрям виховання реалізовано тематикою наступного «Дня ввічливості, що розпочав свою роботу з представлення загонів на загально-табірній лінійці, проведенням загонових виховних бесід з безпеки життєдіяльності на тему «Небезпека на дорозі». Продовжено роботою в загонах відповідно тематики. Організовано загально-табірне свято «Ввічливості», з проведенням інтелектуальної гри «Бажаємо людям доброго дня». Проведено комплекс рухливих ігор на подвір'ї табору. Завершено лінійкою та поверненням дітей додому. Відповідальні: директор, вожаті/вихователі, музичний керівник, керівники гуртків за нахилами, педагог-організатор.

Завжди цікава для дітей молодшого шкільного віку тема жартів у відпочинковий період. окреслена наступним днем зміни під темою «День гумору». Традиційно розпочинає свою роботу з збору дітей на лінійці, проведення загонових бесід та інструктажів з безпеки здоров'я «Електрична напруга». Продовжується тематична діяльність розважальною ігровою програмою «Веселунчики», проведенням загально-табірних конкурсів клоунів між загонами «Ми ще не справжні чарівники, ми тільки вчимося!». Вільний час реалізовано способом проведення рухливих ігор на свіжому повітрі таборі. Завершено лінійкою та розпуском дітей. Відповідальні: керівники гуртків за інтересами, вожаті/вихователі, педагог- організатор, музичний керівник.

Закриття пришкільного оздоровчого табору проходило під гаслом «Наш пришкільний табір – найкращий» Традиційно зі збором дітей, загально-табірною лінійкою. Проведенням підсумкової виховної справи «Залишаю Вам на пам'ять» – скарбничка довіри відгуків та побажань дітей про життєдіяльність в таборі з денним перебуванням. Закриттям табірної зміни пришкільного оздоровчого табору у вигляді урочистої загально-табірної лінійки. Організацією розважальної програми «З'єднало нас «Сонечко». Підведенням підсумків. Нагородженням найкращих вихованців. 5. Проведенням профілактичних бесід: «Правила поведінки під час канікул в літку», «Коли ти сам вдома», «Відпочинок біля водойм, у лісі».

Отож, як бачимо з аналізу роботи пришкільного оздоровчого табору, організація виховної діяльності екологічного спрямування проводилася епізодично, рідко те не систематично. Серед всіх тематичних днів зміни (День гумору, День ввічливості, День туризму тощо), тільки один день (День довкілля» під гаслом «Природне середовище і людина – єдність») присвячений реалізації виховної роботи екологічного спрямування, інший – День туризму – частково. Узагальнимо, розвиток екологічної культури дітей молодшого шкільного віку за наявності такої організації роботи в пришкільному оздоровчому таборі не може сформований у достатній мірі.

В контексті нашого дослідження крім опису роботи пришкільного оздоровчого табору, нами проведено опитування студентів-практикантів (Додаток А), які мали можливість до карантинного періоду пройти практику в пришкільних оздоровчих таборах м.Чернівців з метою з'ясування рівня сформованості екологічної культури дітей молодшого шкільного, оскільки через епідеміологічні обмеження останні два роки відпочинкові оздоровчі заклади денного перебування не організовували свою роботу на базах закладів загальної середньої освіти.

За основу взято компоненти розвитку екологічної культури: пізнавальний, ціннісний, діяльнісний, особистісно-розвивальний та рівні сформованості екологічної культури дітей молодшого шкільного віку.

Пізнавальна компонента розвитку екологічної культури сприяє розвитку пізнавального інтересу дітей молодшого шкільного віку до екологічних проблем природного навколишнього середовища. Вона характеризується сукупністю знань про природне довкілля, відношенням дітей молодшого шкільного віку до природного та соціального осередку: рослинний, тваринний світ, до людини як частини живої природи, живих організмів як єдиного цілого; природних явищ живої і неживої природи; сезонних природних явищ; до регіонального характеру динаміки сезонних змін; до різноманіття взаємин людини та природного середовища.

Ціннісна компонента визначається формуванням уявлень про природу як джерело сприятливих умов для життя і збереження здоров'я для людей; про природу як основу ресурсів виробництва; про природу як підґрунття краси та натхнення у творчій діяльності людей; про те, що життєвий шлях, зміцнення здоров'я, моральний стан людей пов'язані і взаємозалежать від стану природи, яка нас оточує.

Діяльнісна компонента пов'язана з використанням компетентнісного підходу до природохоронної діяльності в умовах пришкільного оздоровчого табору.

За аналізом вивченого досвіду пришкільних оздоровчих таборів, згідно звітної документації та результатами анкетування студентів практикантів виокремлені три рівні сформованості екологічної культури дітей молодшого шкільного віку: достатній, середній, низький.

Достатній рівень екологічної культури характеризується вміннями вихованців володінням милуватися, насолоджуватися красою природи, мають глибокі й засвоєні знання екологічної спрямованості, знають правила і норми поведінки в природному середовищі; активно проявляють пізнавальний інтерес до природного осередку, розуміють естетичне і практичне призначення природи; уміють давати осмислену оцінку власним діям і діям інших в навколишньому середовищі; позитивно відносяться до життєдіяльності в природі, дотримують норми і правила поведінки в природі, на тривалій основі турботливо ставляться до живих об'єктів.

Середній рівень екологічної культури визначається слабкою вираженістю дітей сприймання краси природи; недостатньою усвідомленістю повнотою екологічних знань, неповними знаннями норм і правил поведінки в навколишньому середовищі; ситуативним пізнавальним інтересом до природи, не завжди об'єктивно уміють оцінити своє й чуже ставлення до природного середовища, практичну й естетичну роль природи; не на постійній основі дотримуються норм і правил поведінки в природі, не завжди виявляють турботу до природних об'єктів.

Низький рівень екологічної культури – вихованці пришкільного оздоровчого табору перманентно не помічають красу природи; володіють поверхневими екологічними знаннями і уміннями, з відсутнім пізнавальним інтересом до природи; не володіють оцінним ставленням до природи, дотримуються правил та норм поведінки в природі тільки під наглядом, не проявляють турботи про живі об'єкти природи.

Виявилося, за результатами опитувальника студентів не велика кількість дітей мають достатній рівень пізнавального, діяльнісного та ціннісного

компонентів розвитку екологічної культури десь приблизно 22,8%, середній рівень 42,9% та низькому рівні перебували 34,3% вихованців табору.

Основними *причинами* середнього рівня сформованості екологічної культури у дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору визначені такі, як:

- ✓ формальним визначенням екологічного виховання одним із пріоритетних напрямків розвитку вихованців в робочих планах в організації виховної роботи в пришкільних оздоровчих таборах,

- ✓ відсутністю цілісної системи екологічного виховання на основі використання сутнісних характеристик і цінностей поняття «екологічна культура»;

- ✓ невідповідністю вожатих пришкільного оздоровчого табору до впровадження екологічних технологій,

- ✓ недостатнім рівнем теоретико-методичної підготовки вихователів до проведення даної діяльності.

У процесі вивчення досвіду організації виховної роботи пришкільних таборів з'ясовано за результатами аналізу робочого плану пришкільних таборів відповідно до наявності форм роботи в екологічному напрямку та показниками відповідей і спостереженням студентів-практикантів – велика кількість дітей, перебуває на середньому рівні сформованості екологічної культури відповідно до діяльнісного, пізнавального та ціннісного компоненту розвитку означеної дефініції.

Згідно результатів вивченого досвіду звітної документації пришкільного оздоровчого табору «Сонечко» та проведення анкетування серед студентів-практикантів, які свого часу мали можливість пройти практику в пришкільних оздоровчих таборах очно, правомірною для нас є можливість запропонувати оптимальні форми і методи задля ефективного розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку.

2.2. Форми і методи розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку у таборі з денним перебуванням

Серед важливих передумов оптимальності процесу розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в пришкільному оздоровчому таборі є умова виокремлення та реалізації ефективних методів, форм, прийомів виховання, які використовуються у сукупності, доповнюючи одні одних. Основною метою їх застосування в організації виховної роботи табору з денним перебуванням є те, щоб пізнання природного середовища, будь-яка взаємодія з природою закарбовувалась в пам'яті вихованців залишала глибокий слід, впливала би на емоційну, чуттєву сферу та свідомість дітей.

У розвитку екологічної культури в пришкільному оздоровчому таборі, як складової екологічного виховання важливе значення має застосування засобів народних традицій. Народні традиції у ставленні до природи рідного краю доцільно широко використовувати як метод розвитку екологічної культури особливо серед дітей молодшого шкільного віку.

З ефективних методів розвитку екологічної культури засобом використання народних традицій можна виділити наступні:

- ✓ Методи пояснювально-ілюстративні (художня розповідь, розповідь-опис, бесіда, відповіді на запитання вихованців);
- ✓ Методи репродуктивні (спостереження за сезонними змінами живої та неживої природи влітку);
- ✓ Методи частково-пошукові (з дослідницькими творчими завданнями).

Так, у межах пояснювально-ілюстративних методів доцільно повідомляти вихованцям пізнавальну інформацію про природне середовище і характер народних традицій, розвивати відповідальне ставлення до природи рідного краю (розповідь-опис, художня розповідь під час занять у загонних кімнатах, чи у процесі прогулянок та екскурсій), засобами друкованого слова (енциклопедії, художня література), наочних методів (репродукції картин відомих художників, опорних схем, використання натуральних природних

об'єктів), практичний показ способів різноманітної діяльності у природі (догляд за рослинами в загоновій кімнаті та на пришкільній ділянці, догляд, наявності, за тваринами у осередку живої природи). При цьому вихованці спостерігають, уважно слухають, читають і обмінюються інформацією, співставляють отриману інформацію з раніше засвоєними знаннями про природні явища та об'єкти та запам'ятовують. Використовуючи ці методи, які проілюстровано на рисунку 2.1., вожатий/вихователь доводить до відома вихованців сутність і роль народних традицій у ставленні до природи рідного краю.

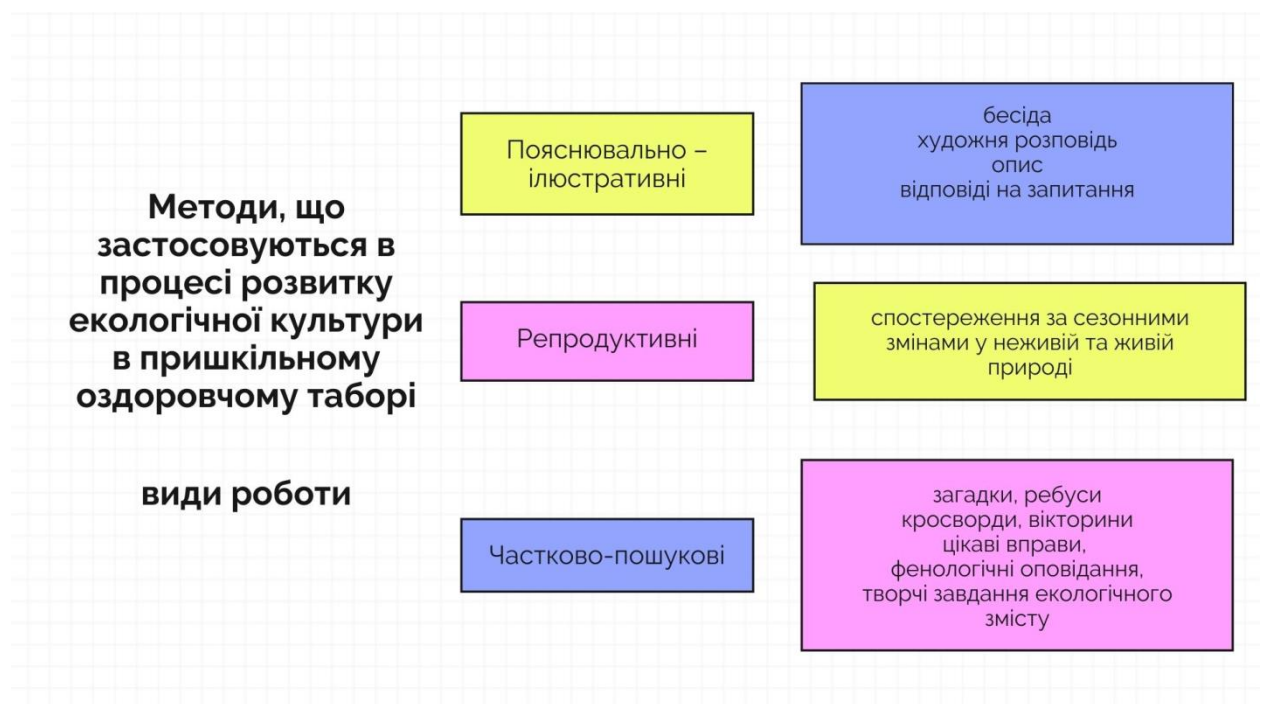

Рисунок 2.1. Методи розвитку екологічної культури в умовах табору з денним перебуванням.

Для розвитку навичок і вмінь у вихованців табору з денним перебуванням, вожатому доцільно спрямувати діяльність дітей молодшого шкільного віку на багаторазовому відтворенні засвоєних раніше знань стосовно ставлення до природи у рамках використання народних традицій (реалізація репродуктивного методу). До прикладу, вожатий розповідає народні прикмети про явища природи властиві тим чи іншим порам року, у нашому випадку – літня пора року, а вихованці доповнюють, використовуючи раніше здобуті знання та власний досвід, мають можливість перевірити їх правдивість

під час безпосереднього спілкування у процесі екскурсії до паркової зони, до водойми.

У рамках організації виховної роботи в пришкільному оздоровчому таборі, вожатий може застосовувати проблемну ситуацію, вирішувати її у співпраці з вихованцями, вказуючи оптимальні шляхи вирішення в протиріччях, розкриваючи хід думок вихованців. Застосування даного методу уможливить показ зразків наукових знань про природне середовище, наукового способу розв'язання проблеми, наприклад під час проведення екскурсії (робота з народними прикметами: «птахи літають низько – до дощу», «риби вистрибуючи з води ловлять комах – до дощу». Вихователь може сформулювати проблемну ситуацію: «Чому ластівки перед дощовими опадами опускаються ближче до землі, а риби можуть вистрибувати із води?» Роботу над вирішенням проблеми вожатому варто проводити згідно з принципом науковості: наприклад – перед дощовими опадами значно підвищується стан вологості в повітрі, тому крила комах звожуються, стають важчими, і ті в свою чергу опускаються нижче до поверхні землі. Комахи пожива для птахів і риб. Саме тому до дощу птахи пролітають низько над землею, а риби вистрибують з води, щоб поживитися комахами. Таким чином, вожатий під час прогулянки чи екскурсії переконує вихованців у цілісності природного осередку (Сергеева, Семенюк, 2003, С.80-86).

У межах використання частково-пошукових методів вожатий може спрямовувати діяльність вихованців на самостійне виконання окремих пошуково-дослідницьких завдань про об'єкти природи.

При використанні даної групи методів у розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору, потрібно врахувати їх основну мету – вчити дітей самостійно спостерігати за змінами в живій та неживій природі, пізнавати природу рідного краю. Зокрема, шляхом підсумків спостережень в співставленні з народними прикметами.

Ці методи розвитку екологічної культури засобами народних традицій реалізують, на думку С.Цюрюпи (2016), такі завдання:

- ✓ допомагають вихованцям продовжувати здобувати елементарні екологічні знання в канікулярний період;
- ✓ сприятливі умови дозвілєвої діяльності у засвоєнні взаємозв'язків компонент системи «людина-суспільство-природа»;
- ✓ можливість усвідомленого розуміння вихованцями естетичної цінності природного середовища;
- ✓ можливість досить легкого і усвідомленого використання знань засобом народних традицій у особистому спілкуванні з навколишньою природою.

Доцільними для застосування у розвитку екологічної культури у вихованців пришкільного оздоровчого табору є інноваційні технології, інтерактивні форми та методи виховання, що визначаються ситуативним моделюванням нестандартних ситуацій, обговорюванням дискусійних питань, використання кооперативних, групових форм організації виховної діяльності, які надають можливість залучати до пізнавальної діяльності всіх вихованців загону. Провідною функцією вихованця виступає самостійне здобування знань під керівництвом вожатого («Дерево рішень», «Займи позицію», «Карусель») забезпечить усвідомлене засвоєння інформації стосовно порушеної екологічної проблеми.

Вкрай ефективними є використання рольових ігор та інсценізацій, до прикладу «Судове засідання над браконьєром», «Неосяжний космос», «Екологічна ситуація водойм» тощо. Ще важливими ефективними формами щодо розвитку екологічної культури є методи формування критичного мислення в організації виховної роботи в пришкільному оздоровчому таборі, які здійснюються через «Філворд», «Кластер», «Фішбоун», «Ромашка запитань», «Фантастичні гіпотези».

Широкого застосування у екологічному вихованні дітей молодшого шкільного віку набула ігрова діяльність у розвитку екологічної культури, як важливої складової екологічної освіти. Гратися люблять всі діти, а особливо

під час літніх канікул. Використовуючи гру, можна зацікавити навіть найпасивніших вихованців загону.

Ігрова діяльність розвиває досвід прийняття правильних, відповідно до ситуації, екологічних рішень, сприяє засвоєнню моральних правил та норм поведінки в природному середовищі, сприяє реалізації зв'язку між навчальною діяльністю і компетентнісного підходу – застосуванням засвоєних знань на практиці.

За переконаннями Г.Ткачук (1987), педагогічно доцільно організована ігрова діяльність у розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку, «дає змогу досягти повного його самовираження, активності і свободи дій, що розумно поєднуються з вимогами взаємоповаги, пізнання навколишнього середовища, відчуття краси природи та її гармонії, з розвитком почуттів любові й турботливого ставлення до її об'єктів» (с. 23).

Найширше потребам розвитку екологічної культури сприяють застосування пізнавальні ігри. Особливість у реалізації даного виду ігор проявляється у прихованих дидактичних завданнях. У процесі гри, дитина молодшого шкільного віку не ставить за мету вчитись, засвоєння знань здійснюється саме по собі. В умовах пришкільного оздоровчого табору дітей захоплюють ігри з малюнками, ігрові ситуації з загадками рослинний і тваринний світ природи, ігри-вікторини («Що в парку росте?», «Хто живе в лісі?», «Лісовий компас»), аукціони цікавих запитань на відому всім тематику.

Вирішенню розвитку екологічної культури у екологічному вихованні у сприяють найбільшою мірою використання творчих сюжетно-рольових ігор. Зазначимо, що пізнавальний ефект застосованої гри може бути досягнутим за чіткого дотримання методики проведення: організація гри, розподіл ролей серед вихованців загону, підготовка до проведення гри. Саме дані етапи підготовки до проведення сюжетно-рольової гри допоможуть зберегти її унікальну чарівність, безпосередність дітей, а також сприяють засвоєнню знаннями про об'єкти природи, наближення гри до реального життя. Природничі сюжетно-рольові ігри в лісових мешканців, світових мандрівників

та дослідників природи дають можливість кожній окремій дитині змодельовати власну траєкторію поведінки, найближчу до особистих інтересів, суджень, почуттів, ціннісних переконань.

Система проведення сюжетно-рольових ігор реалізується з врахуванням особливостей організації виховної роботи в умовах пришкільного оздоровчого табору на кожному етапі табірної зміни. Для вихованців основна ціль гри полягає в засвоєнні екологічними знаннями і правилами поведінки в природі з метою розвитку екологічної культури.

Один із засобів розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в пришкільному оздоровчому таборі є дидактичні ігри. В організації виховної роботи табору з денним перебуванням їм надається надзвичайно важливе місце у розвитку природоохоронних компетентностей, пробудженні в вихованців бажання робити добро і не порушувати правила поведінки в природному середовищі, а також у розвитку загальнолюдських якостей та рис характеру.

Крім того з дітьми молодшого шкільного віку організовуються і проводяться екскурсії, прогулянки, дослідницькі експедиції, що є не лише заходами для повноцінного оздоровлення та відпочинку, а мають ширше виховне природоохоронне спрямування, включають в себе ряд екологічних завдань, що орієнтують на розвиток творчих здібностей вихованців.

В.Сухомлинський (1977) вказує на те, що «оволодіння екологічними знаннями – важливий ланцюг у процесі навчання і виховання дітей, що процес пізнання навколишньої дійсності є незалежним емоційним стимулом думки. Для дитини молодшого шкільного віку цей стимул відіграє винятково важливу роль. Результатом екологічного виховання мають стати розвинене емоційне сприйняття, бажання активно включатись у роботу з охорони й захисту об'єктів природи» (Сухомлинський, 1977).

Створена ігровою діяльністю творча наукова робота задовольняє вікові та індивідуальні особливості і потреби вихованців в пізнавальній активній

діяльності і виступає одним із найбільш доступних засобів розвитку у дітей молодшого шкільного віку екологічної культури.

Отже, методично вміло застосовуючи ігрові методи виховання на різних етапах відпочинкової зміни в таборі з денним перебуванням, можна сприяти стимулюванню пізнавального інтересу вихованців і організації екологічного виховання. Новизна змістової частини матеріалу, який здобувається, використання різноманітних ігрових форм засвоєння пізнавальної інформації: інформаційна розповідь вожатого, сприятливі умови повноцінного відпочинку, особистий приклад вихователя, партнерська взаємодія вожатого і вихованців, екологічні змагання, використання методів заохочення – сукупність усіх цих наявних факторів сприяє розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку (Додаток В).

В організації виховної роботи пришкільного оздоровчого табору належне місце відводиться гурткам, які здебільшого мають екологічне спрямування. Реалізація екологічних дослідів в межах гурткової діяльності сприятиме розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку.

Екологічна виховання дітей табору з денним перебуванням передбачає не тільки використання природоохоронної діяльності в довкіллі, ознайомлення з властивостями та явищами природи, формування правил та норм поведінки в природному середовищі, а й встановлення взаємозв'язків між природними явищами та об'єктами, тобто провідною стратегією при ознайомленні навколишнього середовища повинна бути ідея єдності в природі.

Усвідомлення вихованцями вказаної ідеї більшою мірою забезпечується реалізацією систематичних цілеспрямованих спостережень за змінами в природі. Не менш важливим засобом розвитку екологічної культури є застосування дослідницької діяльності, як методу виховання.

Дослід, за переконаннями Г.Пустовіт (2003) – це елементарний природний експеримент. У розвитку екологічної культури він виступає одним із найважливіших методів пізнання природного середовища, накопичення

емоційного досвіду вихованців. Пізнання, що здобувається таким способом, є підґрунтям певних розумових узагальнень, умовиводів, встановлення або закріплення вже усвідомлених закономірностей. З допомогою проведення природничого дослід у умовах пришкольного оздоровчого табору відбувається ширше пізнання об'єктів та явищ природи. Дослідницька діяльність дає змогу відтворювати природне явище або процес у спеціально побудованих умовах, простежити за ходом проведення, зможти побачити ті ознаки, які безпосередньо у природі ж непомітними.

Особливість застосування природничого дослід полягає в тому, що він допоможе отримати знання в «чистому вигляді», тобто уникнути впливу побічних чинників, досліджувати об'єкт в різних умовах, використовуючи цікаве для дітей обладнання, прилади юного дослідника, можливість припиняти експериментальну дію на будь-якому етапі і зможти повторити потрібну кількість разів, вивчити явище більш ретельно, поділити на окремі частини, виокремити найцікавіше.

Отож, досягається повнота дослідження сутності явищ і об'єктів природи, що нас оточує, підвищується обґрунтованість умовиводів, які можуть бути утворені під час проведення дослід.

Необхідність застосування природничого дослід з дітьми молодшого шкільного віку зумовлена тим фактором, що більшість природничих уявлень та елементарних природничих знань розвивається лише на основі чуттєвого, емоційного сприймання. До прикладу, під час екскурсії чи прогулянки у своїй місцевості діти добирають зразки лікарських рослин для гербарію, чи можуть знайти зразки корисних копалин, за зовнішніми ознаками їм важко визначити, міцний цей камінь чи крихкий, має властивості горіння чи ні, потоне у воді чи спливе. Для цього вожатий по поверненню до табору, може запропонувати вихованцям спробувати розламати, під наглядом підпалити, кинути у посуд з водою, тобто експериментально перевірити.

Використання екологічних дослідів, за переконаннями Т.Гладюк (2002), має цілий ряд переваг для розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку, адже передбачає:

- ✓ активну участь вихованців у виховній роботі;
- ✓ розвиток пізнавального інтересу до навчальних предметів природничого змісту, нагромадження комплексу правдивих конкретно-предметних уявлень про природне середовище, фактичних природничих знань, які є підґрунтям для подальшого осмислення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків що існують в природі, узагальнень;
- ✓ усвідомлення, що ресурси природи можуть не відновлюватися, або відновлюватися повільно, в тому числі від впливу діяльності людей;
- ✓ з'ясування чинників негативної поведінки в довкіллі та пошуки способів їх усунення чи послаблення руйнівного впливу на природу.

Як метод експериментальної виховної роботи – дослід здебільшого проводиться демонстраційно вожатим чи керівником гуртка, якщо він є небезпечним у виконанні для дітей, але ті досліді які є безпечними варто проводити разом з вихованцями задля здобуття власного екологічного життєвого досвіду юних дослідників.

В організації виховної роботи в пришкільному оздоровчому таборі у розвитку екологічної культури варто використовувати виховні заходи екологічного спрямування залучаючи не тільки вихованців, а й їхніх батьків, плогінги (прибирання території під час бробіжки) дитячі конференції, екологічні вікторини. Заздалегідь планувати тематичні екологічні дні, а то й тиждень, проводити рухливі екологічні ігри, народні ігри екологічного спрямування, роботу з народними прикметами, прислів'ями, казками,

Отже, основними формами та методами у розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору виступають застосування народознавчого матеріалу, різних видів ігрової діяльності, використання інноваційних технологій, дослідницька діяльність

екологічних гуртків табору, плогінги, дитячі конференції, екологічні вікторини, екологічні тематичні дні та тижні.

2.3. Методичний супровід розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору

Інноваційний розвиток сучасності відбувається стрімкими та рішучими темпами у всіх сферах життєдіяльності: політична, освітня, духовна, соціальна, економічна. Та поряд з даною обставиною поглиблюється екологічна криза країни, через не достатньо розвинену та сформовану екологічну культуру, навички природоохоронної життєдіяльності, здатностей розглядати світ у всіх його взаємодіях, окреслюючи пряму взаємозалежність у процесі «людина-освіта-суспільство-природа».

Всі природні, цінні, унікальні багатства потають не потрібними або ж простими та зрозумілими в порівнянні з інноваційними розробками людства. Але суспільство діє за законами не узгоджуваних дій з екологічними законами природи, як наслідок екологічна криза, досягла всесвітнього масштабу, що утворює реальну соціальну ситуацію. Розв'язання окреслених нагальних проблем залежить, на наших переконаннях, від рівня сформованості екологічної культури людства, починаючи з молодшого шкільного віку.

Тому, першочерговою метою у розвитку екологічної культури вихованців пришкільного оздоровчого табору стає розуміння основних взаємозалежностей та особистої ролі у природі, естетичне задоволення красою природного осередку у здійсненні дозвілєвої діяльності, етична поведінка в природі, прищеплення почуття відповідальності за результати життєдіяльності.

Умовою успішного розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в пришкільному оздоровчому таборі, є залучення вихованців до природоохоронної діяльності. Кожна виховна справа, має бути пов'язана з збагаченням природних ресурсів, що стане сходинкою в духовному та

трудовому розвитку особистості дитини молодшого шкільного віку (Додаток Б).

Найбільш доцільним засобом формування екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в пришкільному оздоровчому таборі є різнобічна виховна діяльність дітей екологічного спрямування (творча, фізична (рухлива), пізнавальна, художньо-естетична, ігрова). Особливе місце в організації виховної роботи в таборі з денним перебуванням належить природоохоронній роботі дітей молодшого шкільного віку. Доцільно використовувати різні форми її проведення:

- ✓ збереження навколишнього середовища (годування та рятування тварин за необхідності;
- ✓ збір сміття під час пробіжки (плогінг); установка попереджувальних табличок відповідно місць поширення рослин, що потрібно охороняти);
- ✓ покращення навколишнього природного середовища (висадка рослин, озеленення пришкільної території);
- ✓ збір, збереження та використання естетичної цінності природи (збір різного виду природного матеріалу, виготовлення творчих робіт з природного матеріалу).

Серед головних методичних аспектів нашого дослідження хочемо зупинитися на завданнях модернізації виховної роботи сучасного пришкільного оздоровчого табору способами розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку. За переконаннями науковців, перспективи реалізації даних завдань визначаються трьома дихотоміями що показано на рисунку 2.2.

Рисунок 2.2 . Складові модернізації розвитку екологічної культури

До прикладу:

- ✓ створення загонового осередку в таборі з денним перебуванням, що сприятиме оптимальному розвитку екологічної культури вихованців (сприятливі умови, екологічний зміст виховання, застосування інноваційних технологій, інтерактивних форм та методів роботи);
- ✓ формування системи узагальнених пізнавальних дій, необхідних для здійснення оптимальної екологічної діяльності;
- ✓ виховання та розвиток дитини молодшого шкільного віку, розвиток доцільних особистісних рис, які б сприяли самостійній потребі в здійсненні природоохоронної діяльності на основі врахування психологічних та вікових особливостей вихованців.

Н.Бугайчук (2019) визначає присутність у дітей молодшого шкільного віку пізнавального екологічного інтересу, що заснований на емпатійному й ідентифікаційному зв'язку з природними явищами та об'єктами: прояви емоційності, інтенсивності інтересу до навколишнього світу природи в цьому віковому періоді дуже висока; паралельно з проявами естетичного і пізнавального інтересу до світу природи на високому рівні проявляється прагнення до практичної діяльності у взаємодії з природними об'єктами; виникає активне бажання зберігати і сприяти охороні природних об'єктів.

Аналіз досвіду організації виховної роботи в пришкільних оздоровчих таборах в екологічному напрямку та дослідження поглядів науковців сприяв формулюванню основної негативної тенденції при реалізації процесу розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку – екологічному вихованню епізодично, а бо й зовсім не приділяється належна увага, що означено в параграфі 2.1.

За переконаннями вчених, знання, отримані в класі, під час навчання не розвивають активну дитячу соціальну позицію, а формують, швидше за все, позицію «споживацьку» по відношенню до природи (Кудрик, Стасюк, 2001).

Означимо, що уроки «Я досліджую світ» в початкових класах, що проводяться в класі, в зрівнянні з уроками в природних умовах, мають невисокий показник потенціалу у розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку, тим більше коли ми говоримо про цінність організації екологічних виховних справ в сприятливих природних умовах літнього відпочинку, дозвілля, ігрової діяльності в пришкільному оздоровчому таборі.

Передбачається, що виховна робота в таборі з денним перебуванням в природних умовах сприяє екологічному вихованню в дітей молодшого шкільного віку, розвитку активної природоохоронної роботи, ціннісного ставлення до природи, що оточує. Доцільно спробувати поєднувати розвиток особистості вихованця з системою формування екологічної культури в природі (Максимчук, 2013, с.56).

Розвиток екологічної культури дітей молодшого шкільного віку може бути ефективним, якщо цю виховну роботу здійснює вожатий в умовах пришкільного оздоровчого табору, у якого сформована теоретико-практична готовність до фахової педагогічної діяльності у екологічному напрямку, котрий сам належним рівнем володіє глибоким спектром екологічних знань.

Слід зазначити й те, що розвитку екологічної культури властива поетапність і різні прояви на кожному етапі в соціокультурній ієрархічній структурі. Це уможливорює визначити *характеристику розвитку екологічної*

культури, як системи виховних впливів, що орієнтовані на отримання майбутніми вчителями, які будуть переймати роль вожатого в пришкільному оздоровчому таборі, фундаментальних фахових методичних знань, їх систематизації, узагальнення та поглиблення, трансформування в напрямі природоохоронних проблем, формування компетентностей у здійсненні природоохоронної діяльності, потрібних для розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в таборах з денним перебуванням. Зокрема метою розвитку екологічної культури вихованців є формування у них екологічної свідомості. На цьому підґрунті дослідниця А.Ільїна (1998) виокремлює пізнавальний (науковий), моральний (ціннісний), діяльнісний компоненти, що характеризують зміст розвитку екологічної культури (с. 7).

В змісті екологічної культури приховані особистісно-розвивальні потенційні можливості дітей, що актуалізують та розвивають здатності дитини молодшого шкільного віку бути самостійною, презентувати власний творчий ресурс, наслідувати норми та правила поведінки, аналізувати та узагальнювати залежність людини від природи, відповідати за особисті дії та дії інших людей, бути конструктивним, проявляти власні почуття тощо.

За нашими переконаннями, даний потенціал реалізується недостатньо в умовах виховної роботи пришкільного оздоровчого табору. Як бачимо, з аналізу досвіду діяльності пришкільних таборів, ще не досить розроблені організаційно-педагогічні сприятливі умови для особистісного залучення дітей молодшого шкільного віку в процес розвитку екологічної культури.

У дослідженнях Н.Захарової (2015), вказується, що молодший шкільний вік є сприятливим для розвитку в дітей екологічної культури. Адже у вихованців з 6 до 12 років формується уява, розвивається пізнавальна активність у діяльності, самостійність, мислення у творчому спрямуванні, вміння вести спостереження й аналізувати явища природи, вміння здійснювати порівняння, узагальнення, виникає пізнавальний інтерес до природничих наук.

Особлива, в період молодшого шкільного віку, чуттєвість та емоційність дітей, що слугує підвищенням зацікавленості вихованця до себе, до соціуму, навколишньої природи, що виступає першоосновою розвитку екологічної культури у даний період.

Організація виховної роботи екологічного спрямування в умовах пришкільного оздоровчого табору характеризується розмаїттям форм роботи з дітьми молодшого шкільного віку: пізнавальної спрямованості (бесіди, загонові години, екологічні дискусії, перегляди фільмів на екологічну та природничу тематику, досліді) ігрова діяльність (ігри екологічного спрямування, екологічні вікторини, театралізовані спектаклі); конкурсні форми виховної роботи (виставки творчих виробів, малюнків, плакатів на природоохоронну тематику; діяльнісні (випуск стінівок природоохоронної проблематики, висадка рослин на території табору – генеральне прибирання сміття, виготовлення еколистівки, як найпростішого і найдоступнішого способу поширення екологічної інформації, специфічний жанр екологічної інформації, з характерними власними законами і обмеженнями у вираженні основної природоохоронної думки, із короткими означеннями – гаслами чи деталізованим зображенням, яке легко запам'ятовується, розміщені в різних громадських місцях доступних для ознайомлення – важливий чинник впливу на екологічну свідомість людей, один з найдієвіших способів екологічної популяризації.

Вожатий повинен пам'ятати, що еколистівку потрібно створювати самим вихованцям, їм необхідно дати тільки декілька порад, які орієнтуватимуть на її змістове наповнення, що показано на рисунку 2.3); екологічні екскурсії (природоохоронні території); проведення екологічних акцій та свят; обмін досвідом проведення екологічних досліджень з іншими вихованцями; участь дітей молодшого шкільного віку у екологічній проєктній роботі у співпраці закладами позашкільної освіти екологічного напрямку.

Рисунок 2.3. Еколістівки.

Вчені пропонують використання специфічних методів ціннісного ставлення вихованців до природи.

Найбільш доцільними в практичній екологічній діяльності І.Жаркова (2015) виокремлює такі методи, як природничі спостереження (епізодичні, короточасні, довготривалі); показ репродукцій картин, природничих ілюстрацій, фотографій екологічної тематики «Карусель»; пошукова (дослідницька робота) робота «Дерево рішень»; ігрова діяльність (театралізації, подорожі, рухливі, сюжетно-рольові, дидактичні); створення проблемних ситуацій екологічного змісту, у формі імпровізованих судів «Займи позицію»; використання комп'ютерних ігор з застосуванням комп'ютерних програм екологічного напрямку; проєктування виховних екологічних стежин (с. 31).

Таким чином, окреслимо структуру розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору, що показано на рисунку 2.3.

СТРУКТУРА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПРИШКІЛЬНОМУ ОЗДОРОВЧОМУ ТАБОРІ

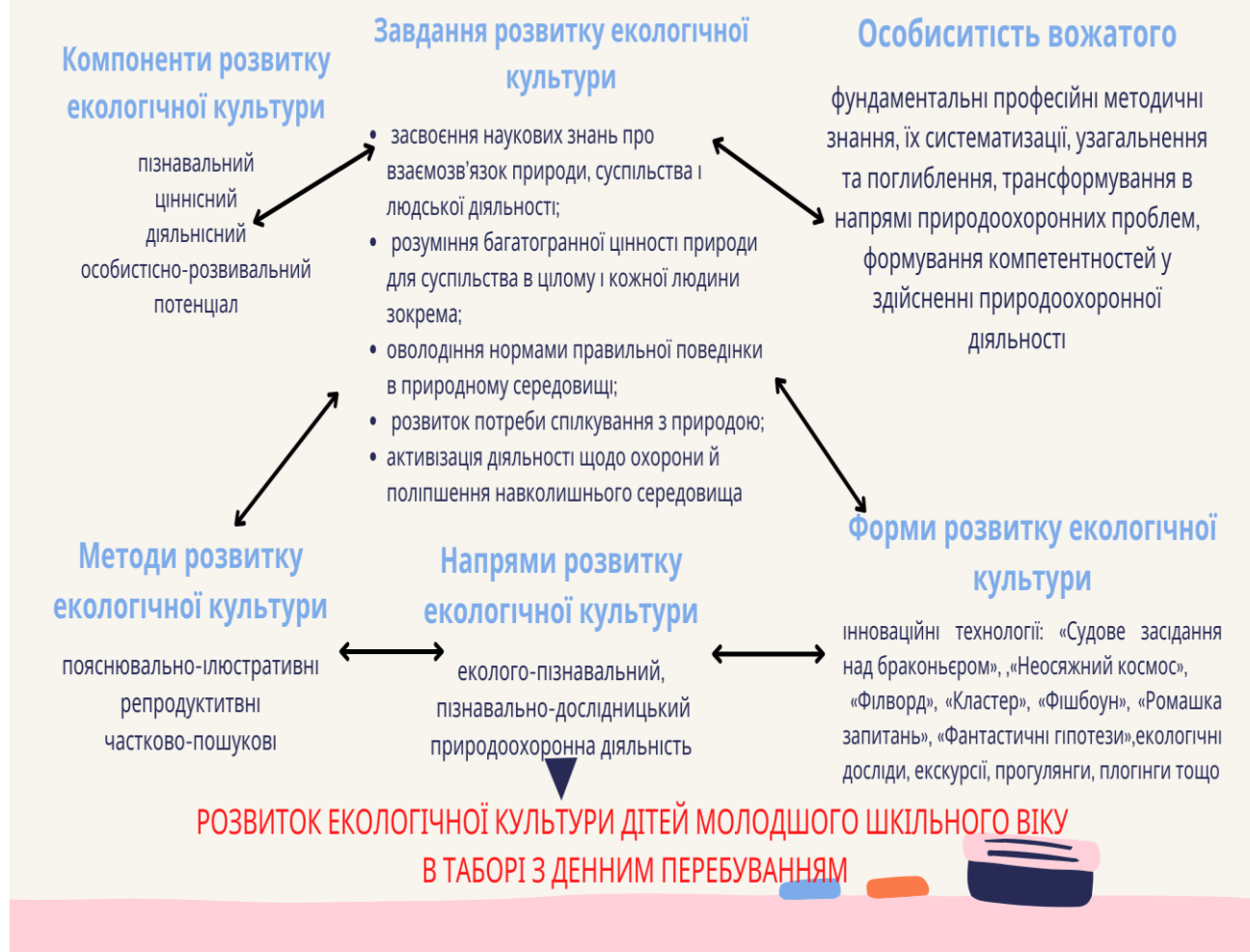

Рисунок 2.3. Структура розвитку екологічної культури в пришкільному оздоровчому таборі.

Отже, проаналізувавши наукову літературу та вивчивши досвід організації виховної роботи в пришкільних оздоровчих таборах нами запропоновано методичні рекомендації розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах табору з денним перебуванням. Розкрито зміст основних компонент розвитку екологічної культури (пізнавальна, ціннісна, діяльнісна), визначено форми та методи для оптимального розвитку екологічної культури вихованців табору: пізнавальні: бесіди, загонові години, екологічні дискусії, перегляди фільмів на екологічну та природничу тематику, дослідження; ігрова діяльність: ігри екологічного спрямування, екологічні вікторини, театралізовані спектаклі; конкурсні форми виховної роботи: виставки творчих виробів, малюнків, плакатів на природоохоронну тематику;

діяльнісні: випуск стіновок природоохоронної проблематики, висадка рослин на території табору, генеральне прибирання сміття, плогінг; екологічні екскурсії, проведення екологічних акцій та свят.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

У другому розділі «Теоретичні основи розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку» проаналізовано досвід організації роботи пришкільних оздоровчих таборів з денним перебуванням та проведене опитування студентів-практикантів, які свого часу мали можливість пройти практику в пришкільних оздоровчих таборах очно стосовно рівня розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах табору з денним перебуванням. За результатами вивчення досвіду пришкільного оздоровчого табору з денним перебуванням, організація виховної роботи екологічного спрямування проводиться частково та не характеризується систематичністю, за аналізом відповідей студентів-практикантів, які мали можливість проходження очної практики в пришкільних оздоровчих таборах – не велика кількість вихованців мали достатній рівень пізнавального, діяльнісного та ціннісного компонентів розвитку екологічної культури деє приблизно 22,8%, середній рівень 42,9% та низькому рівні перебували 34,3% вихованців табору.

Визначено причини середнього рівня сформованості екологічної культури дітей молодшого шкільного віку (формальне визначення екологічного напрямку, відсутність цілісної системи екологічного виховання, не достатній рівень підготовленості вожатих та вихователів).

Важливою передумовою ефективності розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору є *виокремлення та реалізації ефективних методів, форм, прийомів виховання, які використовуються у сукупності, доповнюючи одні одних.*

Розкрито методи та форми розвитку екологічної культури вихованців табору такі як: пояснювально-ілюстративні (художня розповідь, розповідь-опис, бесіда, відповіді на запитання вихованців); методи репродуктивні (спостереження за сезонними змінами живої та неживої природи влітку); методи частково-пошукові (з дослідницькими творчими завданнями); ігрові методи та форми виховання на різних етапах відпочинкової зміни в таборі з

денним перебуванням, що сприяють створенню пізнавального інтересу вихованців і організації екологічного виховання. В організації виховної роботи пришкільного оздоровчого табору належне місце відводиться екологічним гурткам.

Охарактеризовано ефективні форми організації виховної діяльності для розвитку екологічної культури (творча, фізична (рухлива), пізнавальна, художньо-естетична ігрова діяльність, особистість та авторитет вожатого, як приклад для наслідування, який на високому рівні володіє широким спектром екологічних знань, бесіди, загонові години, екологічні дискусії, перегляди фільмів на екологічну та природничу тематику, досліді, ігри екологічного спрямування, екологічні вікторини, театралізовані спектаклі, виставки творчих виробів, малюнків, плакатів на природоохоронну тематику, випуск стінівок природоохоронної проблематики, висадка рослин на території табору – генеральне прибирання сміття, виготовлення еколистівки.

Запропоновано методичний супровід стосовно розвитку екологічної культури в умовах табору з денним перебуванням та окреслено структуру розвитку екологічної культури (компоненти, завдання, форми, методи, напрями діяльності, особистісні та професійні характеристики вожатого загону).

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

На основі узагальнених результатів кваліфікаційної роботи на тему: «Розвиток екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору», можемо зробити такі загальні висновки.

Відповідно до першого завдання, проаналізовано процес розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку, як психолого-педагогічну проблему в науковій літературі. Розкрито поняття «екологічна культура» як високий рівень засвоєння вихованцями системи екологічних знань, природоохоронної діяльності у формуванні індивідуальної екологічної свідомості й норм поведінки, рівнем досконалої взаємодії людини з природою.

Організація екологічного виховання вихованців табору з денним перебуванням, за переконаннями вчених, визначається формулою «дитина – природа». Розвиток екологічної культури визначається як довготривалий, цілеспрямований, складний процес, що реалізується способами розв’язання розвивальних і пізнавальних, екологічних виховних завдань, а основним результатом є формування емоційної, чуттєвої сфери, вміння та бажання активно зберігати, збагачувати, природне середовище.

За свідченнями вчених, важливо розвивати дитину в екологічному напрямі з раннього віку. Осмислене та бережливе ставлення до природи потрібно виховувати з дитинства починаючи з сім’ї/родини, згодом – школи, закладів позашкільної освіти (пришкільний оздоровчий табір) на основі створення сприятливих умов природоохоронної діяльності.

Екологічне виховання – це цілеспрямований психолого-педагогічний процес, орієнтований на формування у дитини знань, вмінь та навичок, наукових основ природокористування, необхідних свідомих переконань і практичних дій, певного спрямування та активної життєвої позиції в охороні, збереженні і примноженні природних ресурсів.

Оптимальними способами розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного, за твердженнями вчених, виступають екскурсії, прогулянки, спостереження за умовами життя рослин, за середовищем

існування тварин, способами їх живлення, природними угрупованнями та агроценозами (парк, сквер, ліс, поле, сад). При цьому доцільно застосовувати такі методи та форми роботи, як: проведення екологічних ігор, екологічне моделювання, прогнозування, вирішення задач екологічного змісту, інтерактивні технології.

Стосовно другого завдання кваліфікаційної роботи, розкрито важливу роль організації виховної роботи в пришкільному оздоровчому таборі для розвитку екологічної культури у дітей молодшого шкільного віку в канікулярний відпочинковий період, з метою безперервності екологічного виховання, у реалізації напряму екологічного виховання вихованців, що визначається розвитком здатностей емпатійно ставитися до природи, вмінням передбачити наслідки своєї негативної життєдіяльності, розумінням взаємозв'язку різних явищ у природі.

Означено мету екологічного виховання в пришкільному оздоровчому таборі, що полягає у формуванні у дітей молодшого шкільного віку відповідального ставлення до навколишнього середовища через реалізацію природоохоронної діяльності.

Основним видом організації виховної роботи в умовах пришкільного оздоровчого табору виступає дозвільна діяльність. При оптимальній організації вона може стати базою для вирішення екологічних завдань, з метою розвитку екологічної культури та в цілому, завдань розвитку здорового способу життя дітей молодшого шкільного віку.

У розкритті третього завдання наукового дослідження, вивчено досвід організації виховної роботи в таборі з денним перебуванням на базі ЗЗСО I-III ступенів стосовно розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку. З'ясовано, що саме реалізації екологічного напряму надається у змісті виховної роботи недостатня увага. Виховна діяльність з означеного напряму проводиться епізодично та не вирізняється систематичним характером, вихованці виявляють середній рівень сформованості екологічної культури діяльнісного, пізнавального та ціннісного компонент.

Окреслено причини недостатнього рівня розвитку екологічної культури, найголовнішою з яких виступає – формальне ставлення до реалізації екологічного напрямку виховання в таборах з денним перебуванням.

Стосовно четвертого завдання, обґрунтовано організаційно-методичне забезпечення розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в умовах пришкільного оздоровчого табору.

Важливою передумовою оптимального рівня розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку є використання різноманітних ефективних форм та методів роботи з вихованцями у даному напрямку традиційного та інноваційного характеру серед них означені наступні: бесіди, загонові години, екологічні дискусії, перегляди фільмів на екологічну та природничу тематику, дослідження, ігри екологічного спрямування, екологічні вікторини, театралізовані спектаклі, виставки творчих виробів, малюнків, плакатів на природоохоронну тематику, випуск стіновок природоохоронної проблематики, висадка рослин на території табору, екологічні екскурсії, проведення екологічних акцій та свят, обмін досвідом з усіма учасниками виховного заходу, проведення спільних екологічних досліджень.

Інноваційні форми роботи: прибирання сміття під час пробіжки «Плогінг», участь дітей молодшого шкільного віку у екологічній проєктній роботі у співпраці закладами позашкільної освіти екологічного напрямку виготовлення еколистівки, «Філворд», «Кластер», «Фішбоун», «Ромашка запитань», «Фантастичні гіпотези», «Фейковий суд».

Запропоновано методичний супровід розвитку екологічної культури вихованців табору та розроблено структуру розвитку екологічної культури в умовах пришкільного оздоровчого табору (компоненти розвитку екологічної культури (пізнавальний, ціннісний, діяльнісний), завдання, значення особистості вожатого, напрями виховної діяльності, форми, методи).

Подальшого наукового дослідження потребують особливості підготовки вожатих для здійснення роботи екологічного спрямування в умовах пришкільного оздоровчого табору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байбара, Т.М. (1998). Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. К.: Веселка. 334.
2. Бібік, Н. М. (2010). Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. Київ. 1-4.
3. Біда, О.А. (2000). Природознавство і сільськогосподарська праця. Методика викладання. Київ; Ірпінь: ВПКФ «Перун». 400.
4. Білоус, С. (1997). Уроки з екологічного виховання. Рідна школа. №6. 70-72.
5. Богданец, Г.П., & Смирнова, Л.Я. (1989). Формирование экологических представлений у шестилетних первоклассников. Начальная школа. 1989. №5. 30-31.
6. Бугайчук, Н.В. (2019). Методичні рекомендації щодо організації виховної роботи у пришкільних оздоровчих таборах. Retrieved from <http://oipopp.ed-sp.net/?q=taxonomy/term/2893>
7. Ващенко, Н.І. (1990). З досвіду екологічного виховання молодших школярів. Початкова школа. №8. 40-44.
8. Виноградова, Н.Ф. (1996). Экологическое воспитание детей дошкольного и младшего школьного возраста. Экологическое образование: концепции и методические подходы.
9. Вознюк, О. (2002). Наукова сутність педагогічної системи В. Сухомлинського. Екологічний аспект. Наукові записки ТДПУ. Серія: Педагогіка. Тернопіль. Вип. 5. 75-77.
10. Гладюк, Т.В. (2002). Ідеї формування екологічної культури молодших школярів у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського. Наукові записки ТДПУ. Серія: Педагогіка. Тернопіль. Вип. 5. 56-59.
11. Глазачев, С.Н., & Козлова, О.Н. (1997). Экологическая культура. М. 15.
12. Гончаренко, С. (1997). Український педагогічний словник. Київ. 374.

13. Горопаха, Н.М. (1998). Краще пізнати щоб зберегти. Рівне. 76.
14. Горощенко, В.П., & Степанов, И.А. (1984). Методика преподавания природоведения. М.: Просвещение. 159.
15. Гриньова, Є.О. (1990). Завдання екологічного змісту в курсі природознавства. Початкова школа. №7. 46-47.
16. Грошовенко, О.П. (2017). Світоглядно-екологічний підхід до змісту природничої освіти в школі І ступеня. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. Вип 2(88). 96–100.
17. Дерев'янка, В.О. (1989). Екологічне виховання учнів. Початкова школа. №11. 27-30.
18. Державний стандарт початкової загальної освіти. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
19. Деркач, В. Ф. (2011). Уроки мислення серед природи – один з найголовніших засобів формування особистості молодшого школяра. Педагогічний дискурс. 2011. Вип. 10. 138–141.
20. Дерябо, С.Д. (1995). Природный объект как «значимый другой». – Даугавпилс. 45-67.
21. Дерябо, С.Д., & Ясвин В.А. (1996). Экологическая педагогика и психология. Ростов-на-Дону: Феникс.
22. Жаркова, І.І. (2015). Формування предметної природознавчої компетентності молодших школярів шляхом використання проектної технології. 43-49.
23. Закон України «Про загальну середню освіту». Взято з: <http://www.mon.gov.ua/education/average>.
24. Закон України «Про позашкільну освіту». Взято з: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
25. Запорожан, З.Є. (2005). Екологія в початковій школі. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет. 252.

26. Захарова, Н.М. (2015). Методика навчання освітньої галузі «Природознавство» : робоча навчальна програма. 32.
27. Захмарна, К.П. (2005). Формування в учнів відповідального відношення до природи. Початкова школа. № 3. 10-13.
28. Зверев, И.Д. (1980). Экология в школьном обучении: Новый аспект образования. М.: Просвещение. 1980.
29. Зотов, В.В. (1998). Воспитание у младших школьников эмоционально-ценностного отношения к природе: Автореф. дис. канд. пед. наук. М. 20.
30. Зязюн, І. А. (2014). Система освіти у вимірі компетентнісної діяльності й дії вчителя та майстерного управління учінням. № 3 (дод. 2). 29-36.
31. Иванова, Т.С. (2003). Экологическое образование и воспитание в начальной школе: Учебно-методическое пособие. М.: Академия.
32. Ильина, А.Н. (1998). Теоретические проблемы воспитания у школьников экологической культуры как части их мировоззрения: Автореф. дис. канд. пед. наук. М. 18.
33. Кардешук, Н., & Янішевська, С. (2003). Формування екологічної свідомості особистості. Проблеми педагогічних технологій. Збірник наукових праць. Луцьк. Вип. 3. 198-202.
34. Кірякулова, С.І. (2012). Формування екологічної культури молодших школярів. Взято з: <https://urok.osvita.ua/materials/upbring/31955/>
35. Концепція «Нова українська школа». (2017). К. Взято з: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
36. Круть, И.В. & Забелин, И.М. (1988). Очерки истории представлений о взаимоотношении природы и человека. М.
37. Кудрик, В., & Стасюк, Л. (2001). Екологічне виховання учнів молодшого шкільного віку як педагогічна проблема. Наукові записки ТДПУ. Серія: Педагогіка. 2001. №5. 100-103.

38. Курдидик, С.В. (1987). Підвищувати ефективність екологічного виховання. Початкова школа. №12. 51-55.
39. Кусяк, Г. (2001). Взаємодія людини і природи. Початкова школа. №6. 31-34.
40. Лаппо, В.В. (2016). Методика виховної роботи в літніх дитячих оздоровчих таборах: Практичний посібник. Івано-Франківськ: НАР. 306.
41. Лаптева, И.Р. (1997). Методы воспитания экологической культуры школьников. Биология в школе. 1997. №3. 27-29.
42. Максимчук, В.М. (2013). Організація роботи літнього пришкольного табору. упоряд. О.О. Колонькова. К.: Шкільний світ. 94.
43. Маркарян, Э.С. (1983). Теория культуры и современная наука: Логика логического анализа. М.: Просвещение. 1983.
44. Мелаш, В. (2001). Екологія для молодших школярів. Початкова школа. №5. 22-25.
45. Мельничук, С.Г. (2012). Педагогіка. Теорія виховання: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів; К.: Слово. 285.
46. Методика виховної роботи в літніх оздоровчих таборах. (2012). навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя; авт.-уклад.: Л. О. Дубровська, В. Л. Дубровський, О. С. Філоненко; за ред. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. 179.
47. Міленін, В.М. (2013). Інноваційна модель виховного простору сучасного позашкільного навчального закладу: посібник. Київ. 160.
48. Міністерство освіти і науки України. (2016). Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Взято з <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%2020%2016/12/05/konczepczya.pdf>
49. Моисеева, Л.В. (1996). Диагностические методики в системе экологического образования: Книга для учителя. Екатеринбург.

50. Моляко, В. О. (1989). Психологічна готовність до творчої праці. К.: Знання УРСР. 215.
51. Нарочна, Л.К., & Ковальчук, Г.В., & Гончарова, К.Д. (1990). Методика викладання природознавства. К.: Вища школа. 202.
52. Науменко, Р.А. (1994). Екологічне виховання учнів 5-9 класів шкіл-інтернатів у позаурочний час : дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Київ. 178.
53. Ніколенко, Н. (2002). Виховання ціннісного ставлення до природи у молодших школярів. Біологія і хімія в школі. № 2. 44–46.
54. Організаційно-методичні засади виховної роботи в літніх оздоровчих таборах. (2011). Метод. посіб. В. Д. Гаврішко, І. М. Шоробура, Л. А. Машкіна, Н. В. Казакова; Хмельниц. облдержадмін., Хмельниц. обл. рада, Хмельниц. гуманіт.- пед. акад. Хмельницький: Вид-во ХГПА. 255.
55. Основи еколого-натуралістичної освіти (2005). науково-методичний посібник. В.В. Вербицький (ред.). К. 490.
56. Отношение школьников к природе. (1988). Под ред. И.Д. Зверева, И.Т. Суравегиной. М.: Просвещение. 84.
57. Плешаков, А.А. (1991). Экологические проблемы и начальная школа. Начальная школа. №5. 23-24.
58. Пометун, О. І. (2004). Н. М. Бібік, Л. С. Ващенєко, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, Л.І. Паращенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. (Монографія), Київ. 112.
59. Попова, О.Ю. (2012). Практика в дитячих оздоровчих таборах: прогр. та метод. рек. для студ. II курсу галузі знань 0101 напряму підготов. 6.010102. Кам'янець-Подільський: Сисин О. В.: Абетка. 35.
60. Пустовіт, Г. П. (2011). Позашкільна освіта і виховання в контексті основних напрямів реформування освіти в Україні. Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах, 1, 293-296.

61. Пустовіт, Г.П. (2003). Сучасні підходи до розуміння сутності принципів екологічної освіти учнів у позашкільних закладах. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Херсон: Вид-во ХДУ. Вип. 34. 95-102.
62. Пустовіт, Г.П. (2004). Теоретико-методичні основи екологічної освіти та виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: монографія. Луганськ: Альма-матер,. 540.
63. Рубинштейн, С. Л. (1999). Основы общей психологии. СПб.: Питер Ком. 720.
64. Русова, С. Ф. (1918). Позашкільна освіта: засоби її переведення: лекції, читані на позашк. ф-ті Київ. пед. ін-ту. Київ: Дзвін. 87.
65. Савченко, О.Я. (1999). Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. К.: Генеза. 368.
66. Самієнко, В.С. (1990). Екологічне виховання шестиліток при ознайомленні з рослинами. Початкова школа. №3. 42-45.
67. Сергеева, В., & Семенюк, О. (2003). Від екологічної освіти до екологічної свідомості. Проблеми педагогічних технологій. Збірник наукових праць. Луцьк. Вип. 3. 80-86.
68. Сидоренко, Л.І. (2002). Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: навч. посібн. Київ: ПАРАПАН. 152.
69. Соціально-педагогічна діяльність у дитячих оздоровчих таборах. (2008). Навч.- метод. посіб. для студентів – організаторів літнього відпочинку дітей і молоді. С.Я.Харченко, Л.Ц.Ваховський, О.П.Песоцька та ін.; за заг. ред. С.Я.Харченка; М-во освіти і науки України та ін. Луганськ: Альма-матер. 284.
70. Столяренко, О.В. (1999). Методика виховної роботи з учнями в літній період: практико-зорієнтований навчально-методичний посібник. К: ІЗМН. 156.
71. Сухомлинська, О.В. (1995). Теоретичні основи виховання і діяльності закладів позашкільної освіти. Початкова школа. № 1. 28-30.
72. Сухомлинський, В. О. (1977). Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5 томах. Київ: Радянська школа. Т. 3. 279.

73. Сухомлинський, В.О. (1988). Сто порад учителеві. К.: Радянська школа. 310.

74. Тарасова, Т. (2000). Экологическое образование младших школьников на межпредметной основе. Начальная школа. №10. 61-62.

75. Теорія та методика професійно-педагогічної діяльності вожатого в літніх дитячих оздоровчих таборах (2013): навч. посіб. для студ. пед. вищ. навч. закл. уклад.: М. І. Воронка, Г. Г. Петрученя, Л. І. Кучина; за ред. В. В. Молодиченка. 2-е вид., випр. Мелітополь: Вид. буд. Мелітоп. міськ. друк. 232.

76. Ткачук, Г.Б. (1987). Формування екологічної культури учнів. М.: Знання. 32.

77. Толстоухов, А.В. (). Маємо бути готовими до екологічного виклику майбутнього. Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: Центр екологічної освіти та інформації. 8-15.

78. Утков, П.Ю. (2001). Из опыта экологического обучения младших школьников. Начальная школа. №4. 24-26.

79. Ушинський, К.Д. (2006). Людина як предмет виховання: Педагогічна майстерність: хрестоматія. за ред. І. А. Зязюна. Київ: Вища школа. 275-276.

80. Формування ціннісно-змістовної сфери дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: матеріали обласної науково-практичної конференції 28 березня 2018 р. Дніпро. 531.

81. Химинець, О. & Талапканич, М. & Химинець, В. (1997). Психолого-педагогічні аспекти екологічного виховання в сучасних умовах. Обрії. № 1. 47-51.

82. Хоменко, В. (2000). Екологічне виховання в школі. Завуч. № 23/24. 23-25.

83. Цюрюпа, С. В. (2016). Формування природознавчої компетентності молодших школярів в умовах впровадження Державного стандарту початкової школи та формування загальнолюдських моральних

цінностей на духовній спадщині В.О.Сухомлинського
<http://pedvistavka.at.ua/publ/hatkova>

84. Ясвин, В.А. (1995). Особенности личностного отношения к природе в подростковом возрасте. Вопросы психологии. №4. 14-17.

85. Ясвин, В.А. (1995). Исследование структурных характеристик личностного отношения к природе. Психологический журнал. Т. 16. №3. 65-69.

86. Ясвин, В.А. (1998). Психолого-педагогическая коррекция субъективного отношения к природе в процессе экологического образования. Вопросы психологии. №4. 32-34.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для студентів-практикантів

1. У якому пришкільному оздоровчому таборі Ви проходили практику в пришкільних оздоровчих таборах.
2. Скільки вихованців було у загоні.
3. Чи було заплановано в плані виховної роботи загону на зміну форми екологічного спрямування у розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку?
4. Вкажіть, які саме форми екологічної виховної роботи проводили Ви в межах своїх обов'язків вожатого загону.
5. Означте тематику природничих екскурсій екологічного спрямування, які були проведені в ході вашої практики в пришкільних оздоровчих таборах.
6. Чи співпрацювали оздоровчі заклади денного перебування з позашкільними екологічними центрами. Якщо так, то в яких формах це було представлено?
7. Чи достатня кількість видів робіт екологічної тематики проводилась у пришкільному оздоровчому таборі під час проходження вашої практики?
8. Чи всі вихованці загону були залучені до діяльності екологічного спрямування?
9. З вашими спостереженнями, під час екскурсій чи прогулянок, діти проявляли турботу по відношенню до природи?
10. Чи були організовані гуртки екологічного спрямування в таборі з денним перебуванням.
11. Які види виховної діяльності організовувалися в таборі з денним перебуванням задля реалізації екологічного виховання?

12. На якому рівні сформованості екологічної культури, за вашими спостереженнями відповідно до пізнавального, діяльнісного та ціннісного компонентів перебували вихованці табору?

13. Які, на вашу думку, причини означеного рівня сформованості екологічної культури дітей молодшого шкільного віку?

14. Які ваші рекомендації стосовно підвищення рівня розвитку екологічної культури вихованців табору?

Додаток Б

Зразок виховного заходу для розвитку екологічної культури дітей молодшого шкільного віку в пришкільному оздоровчому таборі

Тема: «Чарівний світ природи».

Мета: формувати уявлення про значення рослинного та тваринного світу на нашій планеті; донести до дітей розуміння потреби в гармонійному співіснуванні з природою засобами усної народної творчості (приказки, прислів'я, загадки), за допомогою використання фразеологізмів поглибити знання учнів з мови; формувати вміння працювати в групі, висловлювати свою думку.

Розвивальна: розвивати пам'ять, увагу, логічне та творче мислення учнів, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, збагачувати словниковий запас; засобами образотворчого та музичного мистецтва розвивати в учнів образне мислення, розвивати в дітей спостережливість до явищ природи.

Виховна: виховувати дбайливе ставлення до природи рідного краю, прищеплювати почуття причетності до природи й соціуму як її складника; прагнення до формування в собі особистісної відповідальності за навколишнє середовище.

Обладнання: виставка-презентація фотографій за темою «Я і природа», виставка малюнків; «Чарівний світ природи»; мультимедійний проектор із набором підготовлених слайдів – фото презентація краєвидів, музичний супровід П.Чайковського «Пори року»; аудіозапис звуків природи. Підготовчий етап: підбір інформації, доступної для першокласників, вибір наочності, підготовка карток для вікторини «Дивовижний світ навколо нас», гри «Пригадайте прикмети природи».

Хід виховного заходу

1. Створення дружньої атмосфери.

Прийом «Асоціативний куш» На дошці написане слово «природа». Усі учні одне за одним називають поняття, з яким асоціюється у них слово

«природа». Асоціації записують на стікері та приклеюють його на дошці. У результаті сформується вагомий зоровий образ значення природи на Землі. П. Вступне слово вчителя.

Раді вітаємо вас на нашому заході: «Чарівний світ природи». Захід наш буде проходити як подорож у світ природи, адже сьогодні ми дізнаємось, як шанували природу наші пращури, які в них були вірування.

Отже, вирушаємо у чарівну подорож, протягом якої наші команди набиратимуть бали, а в кінці заходу ми привітаємо переможців!

2. Осмислення інформації

1. Чи можна вважати, що природа теж має серце й душу, почуття?
2. Як людина повинна ставитись до живого?
3. У чому полягає краса природи? Чи кожна людина здатна її побачити?

3. Хід подорожі

Вожатий. А перший етап нашого дивовижного відкриття світу – це Вікторина «дивовижний світ навколо нас».

- «Рослинний світ». Біле – не сніг, зелене – не луг, кучеряве – не людина. (Берега) Повна хата горобців, а нікуди вилетіти. (Гарбуз)

- «Явища природи». Гуляє по полю, та не тінь, гуляє на волі, та не птиця. (Вітер) Біг кінь через Дунай глибокий, як упав – заіржав, увесь світ задрижав. (Грім).

- «Тваринний світ». Ні взяти, ні втяти, ні на віз покласти. (Гадюка) Ніс, як у свинки, та колючі шерстинки. (Їжак).

Вожатий. А наступний етап нашої подорожі:

- «Пригадайте прикмети природи». Зараз ви отримаєте картки, на яких записані приказки, у яких пропущені слова. Ви повинні їх відновити, прочитати та пояснити.

Перша команда «Зима» (1. На Різдво сніг іде – врожай на... (яблука).

Друга команда «Весна» (1. Місяць березень за один день...(сімох) жінок міняє.

Третя команда «Літо» (1. У червні на полі густо, а в коморі.(пусто). Четверта команда «Осінь» (1. Вересень пахне яблуками, а жовтень – ... (капустою). А зараз ми з вами потрапимо до містечка фразеологізмів. Вам пропонуються фразеологізми (усталені вирази), а ви маєте пояснити їх.

Перша команда (1. Багато води сплигло (Дуже давно щось було, минуло багато часу).

Друга команда (1. Втратити землю під ногами (Перестати бути впевненим у собі).

Відповідно третя і четверта команди (1.Запахло смаленим (Загрожує кому-небудь небезпека). (Звідки вітер віє (Від кого йде). Прийом «Асоціативний кущ» (дописування інформації, що дізналися). У результаті сформується вагомий зоровий образ значення природи на Землі. (Підрахунки балів)

Отже, формування екологічної культури у вихованців стає необхідною умовою для становлення гармонійних відносин у системі «Людина-Природа», що можливе за допомогою впровадження технології загонового виховного заходу в пришкільному таборі через використання засобів усної народної творчості та української мови. Стає важливим донести до молодших школярів розуміння цінності природи, сформувати еколого-орієнтований світогляд, дбайливе та шанобливе ставлення до навколишнього природного середовища.

Додаток В

Зразки екологічних ігор для дітей молодшого шкільного віку, з метою розвитку екологічної культури

Екологічна гра «Бережи природу»

Вихователь кладе на стіл малюнки із зображеннями рослин, птахів, звірів (травоїдних та хижаків), людини і т.ін. Приберіть один із малюнків, наприклад птаха, нехай діти розкажуть, що станеться з рештою живих об'єктів, якщо на Землі не буде птахів.

Екологічна гра «Рулетка живої природи»

Вихователь ставить «рулетку», на якій написи: «Дерево», «Кущ», «Квітка», «Риба», «Птах», «Звір».

Учні по черзі виходять і крутять «рулетку», на якій назві зупиниться стрілка, учень, який крутив «рулетку», називає назви.

Наприклад: «Звір» - кіт, собака, лев...

Виграє та дитина, яка назвала більше слів не повторюючи слова попередніх дітей. Якщо діти не всі брали участь, то гра може продовжитися наступного разу, але вчитель попереджає дітей, щоб вони заглянули до енциклопедій, підручників, бібліотек та знайшли назви, які ще не вживались.

Екологічна гра «Дерево бажань»

На великому аркуші паперу або на дошці модель будь-якого дерева. У кожної дитини є листочок зеленого кольору, на якому вони записують своє заповітне бажання. потім діти прикріплюють листочок на дерево і по черзі розкривають перед усіма свої бажання (умова – не повторюватися).

Вихователь роздає дітям фішки за кожне бажання.

Жовта - бажання, пов'язане із задоволенням особистих потреб.

Червона - якщо бажання має суспільне значення.

Наприкінці слід обговорити, які бажання сподобалися всім дітям і чому.

Вихователь заохочує ті бажання, які пов'язані з прагненням потурбуватися про тварин, птахів, водні ресурси, екологію навколишнього середовища.

Екологічна гра «Наслідки подій»

Дітям пропонуються події:

- Діти саджають дерева.
- Взимку діти підгодовують тварин.
- Діти зробили годівницю.
- Мисливець підняв рушницю і вистрелив у тваринку або птаха.
- Люди вирубали дерева в лісі.
- Хлопці зруйнували гніздо пташки.
- Заводи і фабрики випускають брудний дим.
- Люди забруднюють ріки, озера, моря, океани.

Потрібно вказати можливі наслідки.

Наприклад: «Діти саджають дерева. Які наслідки?» - Життя дерев таке ж важливе, як і життя людини. Ми всі взаємопов'язані і повинні піклуватися один про одного. За добу одне дерево виділяє в повітря стільки кисню, скільки треба для дихання трьом мешканцям Землі. Деревина приносить нам і всьому живому на планеті Земля велику користь.

Екологічна гра «Лото вчинків»

У грі беруть участь від 2 до 4 дітей (залежно від кількості фішок).

Вихователь роздає дітям двокольорові планшетки (скільки дітей, стільки й планшеток). Червоний колір – негативні вчинки, а зелений – позитивні. Кожна дитина з «банку» вибирає фішку з малюнком ситуацій і вкладає на планшетку в потрібну клітинку з певним кольором. Виграє та дитина, яка впоралась швидше і правильно, як показано на рисунку 1.

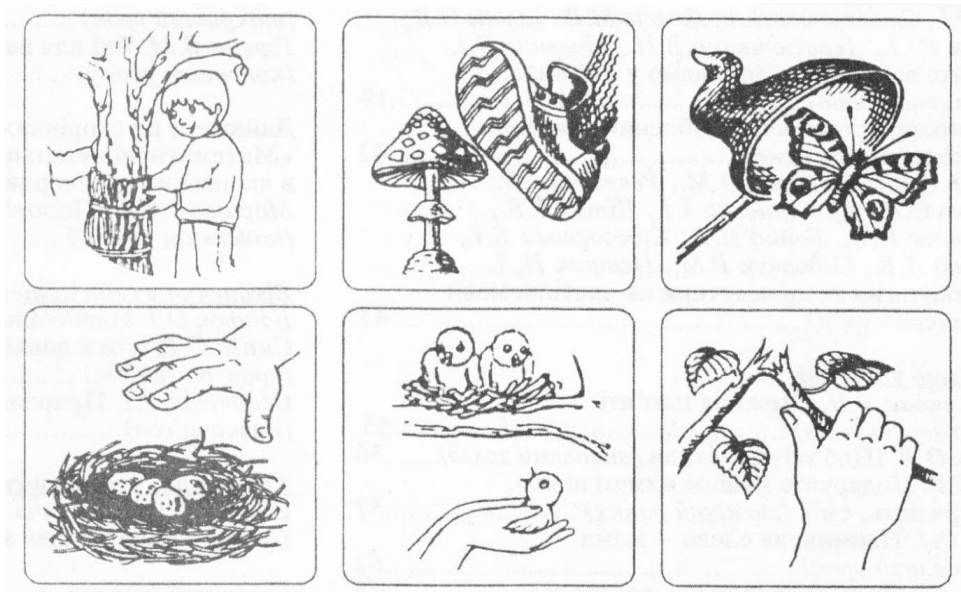

Рисунок 1. Планшетки, фішки для екологічної гри.

Екологічна гра «Взаємозв'язок у довкіллі»

У кожного з дітей на голові наголівник із зображенням частини природи: сонце, вода, повітря, земля, кущ, зайчик, пташка та ін.

Перший вихованець бере клубок ниток і, залишивши кінець нитки у себе, клубок кидає іншому зі словами:

- Я - зайчик. Мені потрібен кущ, щоб сховатися від хижаків та негоди.

Наступний учень, залишивши нитку у руці, кидає клубок іншому зі словами:

- Я - кущ. Мені необхідна земля, щоб рости.

Й так далі. В результаті всі частинки довкілля переплутані ниткою, як павутинням.

- Діти, що ж відбувається з довкіллям, якщо занедбати хоча б одну його частинку? Що станеться з ниткою, коли послабити її лише в одному місці?

Нитка послабне вся. Зруйнується «павутинка». Почне руйнуватися життя.

- Ось тому й виникла наука, яка вивчає взаємозв'язки в довкіллі. Хто знає, як вона називається? (**Екологія**).

- А як ми з вами можемо поліпшити екологічний стан нашої планети?

Ще один приклад:

- Я липа, мені потрібне сонце, щоб рости.
- Сонце нагріває повітря, щоб усе живе не замерзло.
- Повітрям дихають, наприклад, білочка.
- Білочка їсть горішки ліщини.
- На ліщині живуть комахи.
- Комах їдять жаби.
- Жаб їдять лелеки.
- Лелеки приносять радість людям.
- Людям потрібне Сонце.

Екологічна хвилинка (рекомендовано у вигляді змагання двох команд, загонів)

1. Дібрати синоніми до слова «щебетати» / «щезати».
2. Дібрати антоніми до соів «осінь», «воля» / «зима», «живий».
3. Дібрати спільнокореневі слова до слова «ліс» / «сад».
4. Розібрати за будовою слово «рослина» / «тварина».

Екологічна фізкультхвилинка «Як зберегти природу»

1. Якщо ти не нариваєш великих букетів квітів – сплесни руками над головою.
2. Якщо ти ніколи не залишаєш сміття в лісі – тупни ногою.
3. Якщо ти не ламаєш гілочок з дерев – підстрибни.
4. Якщо ти саджаєш і доглядаєш квіти, дерева, кущі – підніми руки.
5. Якщо тобі подобаються квіти – посміхнись.
6. Якщо до твоєї кімнати залетів джміль (або інша корисна комаха) і ти намагаєшся випустити її на волю – змахни руками.
7. Якщо ти переконаний, що кожгій людині треба піклуватися про природу, про все живе – простягни руки сусідам і візьми їх руки.

Екологічна рухова хвилинка «Динозаври»

Динозаври в хащах жили.

Перевальцем ходили.

Ось так, ось так,
Перевальцем ходили.

(Ходьба один за одним у колоні на прямих ногах, руки внизу)

А іще вони літали,
Дружно крилами махали.

Ось так, ось так,
Швидко крилами махали.

(Імітація махання крилами)

Ну, а хтось у річці жив
І по дну ходить любив.

Ось так, ось так,
І по дну ходить любив.

(Ходьба напівприсядки, руки на колінах)

Люблять всі вони гуляти,
По стежиночках стрибати.

Ось так, ось так,
По стежиночках стрибати.

(Ходьба змійкою, стрибки з пересуванням уперед)